

20 DOLAR 20 KİLO

Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Sürgün Hikâyelerinden Biri

babil
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMA BİLGİ VE İLETİŞİM DERNEĞİ

20 DOLAR 20 KİLO
CUMHURİYET TARİHİNİN EN BÜYÜK SÜRGÜN
HİKÂYELERİNDEN BİRİ

PROJE KOORDİNASYON VE YÖNETİMİ
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMA BİLGİ VE İLETİŞİM DERNEĞİ

PROJE STRATEJİK PARTNERİ
İSTANBULLU RUMLARIN EVRENSEL FEDERASYONU

PROJE DANIŞMANI
RİDVAN AKAR

PROJE KOORDİNATÖRÜ
SALİH ERTURAN

KÜRATÖR
HERA BÜYÜKTAŞÇIYAN

İÇERİK YÖNETMENİ
GÜNEY ONGUN

PROJE ASİSTANI
ÖZDEN DÖNMEZ

KURUMSAL İLİŞKİLER
RAGİP ZİK, NURDAN TARKAN

PROJE DANIŞMA KURULU
PROF. DR. CENGİZ AKTAR
ÇİĞDEM KELEMET TÜRK
PROF. DR. SAMİM AKGÖNÜL

GRAFİK TASARIM
GÜL DÖNMEZ

ARŞİV TARAMA
AHMET YILDIRIM

SAHA EKİBİ
HAKAN YÜCEL
HAZAL ATAY
SÜHEYLA YILDIZ
BERKAY BAĞCI

TÜRKÇE REDAKSİYON
HANDE ÇETİN ONGUN

BELGELER ve FOTOĞRAFLAR
HERA BÜYÜKTAŞÇIYAN, DEPO,
HRİSTO ELMACIOĞLU, NİKOLAOS UZUNOĞLU

YUNANCA ÇEVİRİ
İSTOS YAYIN

MATBAA
PUNTO BASKI ÇÖZÜMLERİ
(212)231-30-67

TEŞEKKÜRLER

AHMET ERZİNCANLI AHMET TANRIVERDİ ALİ BORATAV
ANDON PARİZYANOS ANNA THEODORİDES ARA DİNKJIAN
ASENA GÜNAL BARBA YORGO BURCU ALKAN CENGİZ ÇİFTÇİ
CENK GÜNTEKİN CEREN SÖZERİ CHRİSTO ELMACIOĞLU
DİONYSOS ANGELOPOULOS DOĞAN TARKAN DÜNDAR HIZAL
EDA ÇULLU ELÇİN MACAR ELİF AL
ELİSAVET HARİTONİDOU KOVİ
ELİSAVET KATANOU ERAY KULA EYVENİA ADAMANDİDİS
FERDA KESKİN FOTİ BENLİSOY HRİSTOS ANAGNOSTOPULOS
İLAY ÖRS İRİNİ BRİNDESİ İSTOS YAYIN KATİNA KARANİKOLA
KORHAN GÜMÜŞ KOSTAS EFTİMİYADİS LAKİ VİNGAS
LEYLA NEYZİ ELENİ MAVRİYANO MARGARİTA LUDARU
MERİ KOMOROSANO MİHAİL VASİLİADİS MİK YURTTAŞ
NESLİHAN ŞIK NİKO KATAKUZİNO NİKOLAOS UZUNOĞLU
ONUR ÖZDOĞAN OSMAN KAVALA ÖZGÜR DEMİRCİ
PERİKLİS PASHALİDİS S. GÜRKAN ÇAKAR SERDAR SOYDAN
STATHİS ARVANİTİS STRATOS ZİMMİ SULA BOZİS
SÜMEYRA TANSEL TAMAR NALCI TEOLOGOS SFYROERAS
TODORİS TSAMURİS TOLGA BİLENER TOLGA TÜZÜN
TANER KOÇAK

PROJENİN DESTEKÇİLERİ

AÇIK
TÖPLÜM
VAKFI

DEPO

ANADOLU KÜLTÜR

20 DOLAR

20 KİLO

CUMHURİYET TARİHİNİN
EN BÜYÜK SÜRGÜN
HİKÂYELERİNDEN BİRİ

İÇİNDEKİLER

7

50 YIL GECİKEN ÖZÜR

Rıdvan Akar

9

İKİ EŞİK ARASINDA BİR BAVUL...

Hera Büyüктаşçıyan

17

APELASİS

Dr. Cengiz Aktar

21

BİR SÖZCÜKTE NE VARDIR?

İstanbullu Rumlar ve 1964 Sürgünleri

Doç. Dr. İlay Örs

27

İSTANBUL RURLARI:

Bir Tükeniş Hikâyesi

Prof. Dr. Samim Akgönül

İÇİNDEKİLER

İLK SÜRGÜNLER: 33

Geri Dönüşsüz Bir Yolculuğun Hikâyeleri

Anna Theodorides

KIBRIS MESELESİNİN REHİNELERİ: 45

Basının Gözüyle 1964 Sürgünleri

Doç. Dr. Ceren Sözeri

1964'TE İSTANBULLU RUMLARIN 53

TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMESİ

Bu Uygulamanın Onların Sosyal

Psikolojisinde Yarattığı Etkiler

Prof. Dr. Nikolaos Uzunoğlu

ATİNA'DA RUM KALMAK 59

Yrd. Doç. Dr. Hakan Yücel

Süheyla Yıldız

Edirne Sınır Kapısı'ndan sürgün edilen Rumlar

50 YIL GECİKEN ÖZÜR

Rıdvan Akar

Gazeteci-Yazar

Yakın tarihin en az bilinen, en az konuşulan/tartışılan, toplumsal, kültürel ve sosyolojik açıdan sonuçları değerlendirilmemiş bir zorunlu sürgününü anlatacağız.

Cumhuriyet tarihi boyunca ulus devletin mottosu olan “Türkiye Türklerindir” inancının bedelini ödeyen Rum yurttaşlarla ve bir dönemin utanç verici politikası ile yüzleşeceğiz. Yüzleşeceğiz zira demokratik, çok kültürlü, herkesin yasalar karşısında eşit ve özgür olduğu bir Türkiye tahayyülünün ancak böylesi hesaplaşmalarla gerçekleşeceğine inanıyoruz.

50 yıl önce bu ülkeden Rumlar kovuldu. Kâğıt üzerinde kovulanlar “Yunan pasaportlu” yani Yunanistan vatandaşı olan 12 bin 903 kişiydi. Ancak öyle olmadı. O “Yunan pasaportlu”nun eşi olan, babası olan, akrabası olanlar da gitmek zorunda kaldı. Oysa “Yunan pasaportlu” Rumlar sadece Atatürk-Venizelos arasında 1930’da imzalanan bir anlaşmanın (Seyrisefain Anlaşması) barış ve mut dolu bir maddesi değildi. Aynı zamanda o insanlar Osmanlı geçmişinin bakiyesi, yüzlerce yıllık kadim Bizans geleneğinin son izleriydi. Anadolu biraz Bizans, biraz Selçuklu, biraz Osmanlı ve diğer kültür, inanç ve geleneklerle yoğrulan bir kavimler kapısıydı. İşte o kapılardan biri 1964 yılında kapatılıyordu.

1964’de Rumların sınır dışı edilmelerine neden olan gelişme aslında dış politikanın eseri idi. Kıbrıs’ta çözüm konusunda yaşanan açmazla çare olarak Türkiye’de yaşayan Rumlar hedef seçilmişti. Yani Türkiye kendi yurttaşlarını dış politikanın rehinesine dönüştürüyor, pazarlık masasına koz olarak sürüyordu.

Her şeyden habersiz halde Varlık Vergisi, 6-7 Eylül vandalizmi gibi politikaların mağduru Rumları bu kez sınır dışı kararı bekliyordu. Hem de sadece sınır dışı edilmeleriyle yetinilmedi. Utanç verici biçimde, "suçlu olduklarına" ilişkin bir metin zorla imzalatılarak, mallarına ve bankalardaki paralarına el konarak Rumlar ülkeden gönderildi.

Giderlerken yanlarına sadece hatıralarını, sevdiklerinin fotoğraflarını, özlemlerini alabildiler. Bir de kişisel olarak 20 kilo eşya ve 200 lira (o dönemin kuruyla 22 dolar) götürmelerine izin verildi. Gümrük kapılarında aşağılanarak arandıklarında o hatıraların iliştiirildiği çerçeveler bile ellerinden alındı.

Dönemin hükümeti, Yunanistan Kıbrıs için çözüm masasına oturursa, Rumların geri dönebileceğini ilan etti. Beklenen olmadı ve Rumlar vatanlarından uzaklaştırıldı.

ACILAR, YİTİP GİDEN HAYATLAR, KAYBOLAN UMUTLAR BİR DAHA GERİ GELMEYECEK. AMA "BİR DAHA ASLA" DEMEK İÇİN, EKŞİLİP GİTMekte OLAN RENKLERİMİZDEN BİRİNİ SOLDURMAMAK İÇİN, EŞİT, ÖZGÜR, ADİL BİR TÜRKİYE İÇİN 1964'Ü ANIYOR VE O GÜNLER ADINA, ACILARI PAYLAŞIYORUZ.

Şimdi 1964 yılındaki sürgünün 50. yıldönümünde bu sergi ile geçmiş, komşularımızı, hiç unutmadığımız dostlarımızı bir kez daha anıyoruz. O dönemde yaşanan acılara, hüznü, özlemle geçen yıllara, İstanbul anılarıyla sönüp giden hayatlara saygı duruşunda bulunmak istiyoruz. Her iki ülkede de milliyetçi, politikacıların ayrımcı ve ötekileştiren politikalarına inat, komşularımızla yeniden buluşuyoruz.

Bu sergide 1964'ü yaşayan mağdurların tanıklığını, gidişlerinin öyküsünü, Yunanistan'da nasıl "bir gün nasılsa döneceğiz" beklentilerini, bitmeyen özlemlerini ve tarihin yargısından kaçamayacak siyasetçileri tanıyacaksınız. Bu sergide fotoğraflarla bir dönemin acılarına tanık olacaksınız.

Acılar, yitip giden hayatlar, kaybolan umutlar bir daha geri gelmeyecek. Ama "bir daha asla" demek için, eksilip gitmekte olan renklerimizden birini soldurmamak için, eşit, özgür, adil bir Türkiye için 1964'ü anıyor ve o günler adına, acıları paylaşıyoruz.

Siz yokken bir eksikiz...

İKİ EŞİK ARASINDA BİR BAVUL...

Hera Büyüktaşçıyan

Sanatçı, "20 Dolar 20 Kilo" Sergisinin Küratörü

Bir bavula belleğinizin, anılarınızın, kısacası hayatınızın kaçta kaçını sığdırabilirsiniz? Bavul, yeri geldiğinde içerisinde mutluluğu da taşıyabilir, katlanarak üst üste gelmiş olan en derin acıları da. Mutlu anların hafifliğine sahip olanların aksine, tekinsiz şekilde yerinden edilmenin habercisi olan kimi bavullar ise, acı yaşanmışlıkların yok sayılamayacak ağırlığından kapağını kapatamaz ve hüznü dolu bir tarihin hacminden artık yerinden kıpırdıyamaz hale gelmiştir. Özünden çok uzaklara gitmeye zorlamış her bavul, "zaman" kendi içerisinde her ne kadar acımasız bir hızla akıp gitse de, içinde taşıdığı değiştirilemeyi, yani "tarihi" halen aynı ağırlığı ile barındırmaya devam etmektedir.

Unutmak, tarihin gerçekliğini örtmeye çalışırken; hatırlamak, onun kapağını aralayıp içerisinde barındırdığı her bir parçayı tek tek ayıklayarak dışarı çıkarır ve böylece belleğin o zamansız ağırlığı hafiflemeye başlar. Hatırlamak, bavulu ta dibine kadar boşaltmaya devam ederken, görmek ve kabullenmek devreye girerek geçmişin ağırlığından yıpranan her bir öğeyi tüm gerçekliği ile tanıyarak onları iyileştirme yolunda ilerler.

Bu anlamda İstanbullu Rumların 16 Mart 1964 tarihli "sürgün" kararıyla İstanbul'dan nihai göçe zorlanmalarının 50. yıldönümü olan 2014'te bu trajedinin toplumun gündemine yeniden sunulması, "20 Dolar 20 Kilo" adlı projenin esasını oluşturmaktadır.

1964 yılında, Kıbrıs meselesi öne sürülerek Türkiye'de yaşayan Yunanistan pasaportlu Rumların sınırışı edilmesine karar verilmişti. Bu kararla birlikte resmi rakamlarla 12 bin

kadar Rum, yanlarına 20 kiloluk eşya ve 20 dolara tekabül eden para almalarına izin verilerek sürgün edilirken onlarla evli olanlar da dahil olmak üzere, farklı uyruklardan yaklaşık 50 bin kişi bu facianın birer parçası haline geldi. 1964 yılına gelinceye kadar Cumhuriyet tarihinde yaşanan “tek dil, tek din ve tek ırk” anlayışı doğrultusundaki dışlayıcı sistematik olaylar zamanla nefret söyleminin katlanarak artmasına yol açarak bu yaşanan trajediye bir nevi zemin hazırlamıştı.

Bu bakımdan 1964, sadece 12 bin Rum’un sürgün edildiği değil, esas olarak İstanbul’un ruhundan bir parçanın sürgün edildiği yıldır. Toplumun her kesiminden insanın yerini yurdunu, evini barkını, eşini dostunu bırakıp Yunanca konuşmak dışında hiçbir ortak yönün bulunmadığı bir yere göç etmeleri, hem İstanbul’da hem de bu insanların yüreklerinde yeri doldurulamaz bir boşluğun açılmasına sebep olmuştur. Bir eşikten diğerine geçen binlerce bavul aslında bir kentin ve toplumun ana yapısını oluşturan kültürü, eğitsel, sosyal

ve ticari birikimi de beraberinde götürmüştür. Atina’da bavullar tekrar açılır ancak içerisindeki nesneler gibi, zihinlerde taşınan hayatlar da hiçbir zaman bir yere yerleştirilemez; her şey alışılan düzenin ötesinde ve eğretidir. Hiçbir şey eskisi gibi değildir. Hayata yeniden başka bir yerde başlamak, adım atmayı sıfırdan öğrenmek gibidir. Basılan toprağa, solunan havaya, görünen kente ve topluma

ZAMAN YARALARI SARAR AMA MUTLAKA GERİDE
BİR İZ BIRAKIR. BUNU İYİLEŞTİRMEK İÇİN
İSE ZAMANIN ÖTESİNDE BİR ZAMANA İHTİYAÇ
VARDIR. KISACASI GEÇMİŞTE YAŞANANLAR
“ŞİMDİ” İÇİN BİR IŞIK YARATABİLİYOR VE BİR
ŞEYLER SÖYLEYEBİLİYORSA, O ZAMAN GELECEK
TAHAYYÜLÜ DE GEÇMİŞTEN DERS ALARAK DAHA
UMUTLU VE MÜCADELE ETMEYE DEĞER BİR HALE
GELEBİLİR.

alışmak ve kısacası bir yere “yerleşmek” uzun zaman alır. Esasında kökler başka bir yere ait olunca, inşa edilen hiçbir şey tam olarak yerleşemez, “yerli” olamaz. Yersiz yurtsuz kalmanın zorluğunun yanında bir de gidilen her yerde “öteki” ve “yabancı” olmayı deneyimlemek bu köklerin filizlenmesini de adeta engeller.

İki kent arasında bölünen zihinler, geçmişe özlem duyan bir gelecek tahayyülü ile yaşarlar. Bu bir bakıma içerisinde nostalji kavramını da barındırır ancak nostaljinin kat ve kat üzerinde bir alan yaratılmıştır. Svetlana Boym, *Nostaljinin Geleceği* adlı kitabında bu kelimenin köklerine inerek şöyle tanımlar; “Nostalji... ‘nostos’ (eve dönüş) ve ‘algia’ (özlem) artık var olmayan veya hiçbir zaman var olmamış olan bir eve özlemdir. Nostaljinin nesnesi görüldüğünden daha da uzaktır. Nostalji hem bir toplumsal hastalık hem de yaratıcı bir duygu, hem zehir hem de ilaç olabilir. Hayali memleket rüyaları gerçeğe dönüşmez ve dönüşmemelidir.”

Hayali memleket rüyaları gerçeğe dönüşmez ancak zihin nereye gidilirse gidilsin hep

*İstanbul'da oturduğu sokaktaki
gündelik yaşamı yaptığı
kuklalarla Atina'daki evinde
yaşatan İrini Brindesi.*

yanımızda olan bir bavul gibi olduğundan, içerisinde saklı olan öğeler ile yeniden bir alan inşa edilebilir.

Bu en belirgin şekilde proje kapsamında Atina ve İmroz'da gerçekleştirilen sözlü görüşmeler sırasında ziyaret etme imkanı bulduğumuz evlerde görülebiliyordu. Yaşanılan alan Atina'da bir ev olsa dahi, kapıdan içeri girildiğinde insanın kendisini "evinde" hissedebileceği kadar çok "İstanbul" vardı içeride. Acı bir gerçekliği kabullenışten öte daha çok geçmişin yaraları ile başa çıkabilmek için bavullardan çıkan bellekler ile yeni bir yaşam alanı yaratılmıştır.

Evlerin duvarları çocukken koşturulan ve oyun oynan sokaklara, hafta sonu yürünen Boğaz sahillerine ve kalabalık caddelere dönüşerek, içeride solunan hava ada çamlarının kokusuna bürünmüştür. Eşyaların gıcirtısı İstanbul'un gürültülü sesini fısıldayan bir tını gibidir adeta. Böyle bir alanda, İstanbul'un ruhu yaşanan acıları bastırırcasına insanı sarmalar. Dışarıda akan "günümüz" zaman kavramı birçok zihni sıfırlarken, bu evlerde zaman başka akar, doğulan an ile terk edilen an arasında akar.

Bir sınır kadar uzak ama bir düşünce kadar da yakın olan bu hayal, tüm yaşanmışlıklara rağmen hayata katlanabilmeyi mümkün kılar. Çünkü İstanbul'un belleği o evlerde saklıdır.

Zaman yaraları sarar ama mutlaka geride bir iz bırakır. Bunu iyileştirmek için ise zamanın ötesinde bir zamana ihtiyaç vardır. Kısacası geçmişte yaşananlar "şimdi" için bir ışık yaratabiliyor ve bir şeyler söyleyebiliyorsa, o zaman gelecek tahayyülü de geçmişten ders alarak daha umutlu ve mücadele etmeye değer bir hale gelebilir.

"20 Dolar 20 Kilo", geçmiş ve tarih ile kucaklaşarak geleceği kurmaya cesaretli olanlar için aralanan bir bavulun içindekileri keşfetmeye davet etmektedir.

Margarita Rita'nın İstanbul'da gittiği okuldaki kaydı ve sürgün edilen babasının yanında her birinden birer adet götürmesine izin verilen bıçak, çatal ve kaşık.

Okula başladım, hiç Türkçe bilmiyordum. Sanki böyle yabancı bir ülkeye gitmiş gibi. Sevdik okulu ama üçüncü, dördüncü sınıfa gelince başladı: Yunanlılar işgal etti yurdumuzu, işte biz onları denize döktük. Bunlar anlatılınca biz de anlatmak zorunda kalıyorduk. Derse kaldırıyordu öğretmen. Biz, "Yunanlıları denize döktük"... Çocuğuz, o zaman öteki olduğumuzu anladık. Biz de mi acaba o Yunanlılardanız? Acaba öğretmenlerimiz bize kızacak mı? Biz de mi yaptık bunu?

KATİNA KARANİKOLA / İmroz

Bir gün dört arkadaş trenle Florya'dan dönüyorduk. İkişi Rumca konuşuyordu. Kompartmanda karşımızda oturanlardan biri, "Niye Rumca konuşuyorsunuz?" diye sordu. Ben de Türkçe olarak, "Sen askerlik yaptın mı?" dedim. "Yok, yapmadım" dedi. "Belki siz bilmezsiniz ama ben Aşkale'den, askerden yeni döndüm, hangi lisanı konuşmak istersek konuşuruz, bu bizim hakkımız," diye cevap verdim.

TODORIS TSAMURİS / Atina

1965'te getirdiler, açık cezaevinin mahkûmlarını serbest bıraktılar. Bunlar yağma ettiler, bütün milleti korkuttular. İki gece içerisinde toplandılar Dereköylüler, gittiler.

STRATOS ZIMMI / İmroz

Edirne Sınır Kapısı'nda 64 sürgünleri

APELASİS

Dr. Cengiz Aktar

İstanbul Politikalar Merkezi

Hafıza bu topraklara geri geliyor. Çok gerilerden, betondan tektip ulusun inşası döneminden geri geliyor. Nereden baksak yüzyılı aşkın bir zaman dilimi bu. Ulusun inşası sürecinde bu topraklarda yaşayanlara devlet tarafından reva görülenler, yaşayanların birbirlerine reva gördükleri, çekilen acılar, yaşanan toplu şiddet, unutulmaya ve esas unutturulmaya çalışılan her kötü hatıra illaki geri geliyor. Bu memleket on yıllardır her gün yeni ama aslında yeni olmayan bir dolu bilgiye, varlığa, yokluğa tanık oluyor.

Uluslaşma uyarınca varlıkları neredeyse tamamen silinen Ermeniler ve Süryaniler; yollanan, kovulan ve yok edilen Rumlar, varlıkları yoksayılan Kürtler, Aleviler; kamusal alandaki varlıkları gayrimeşrulaştırılan Müslümanlar, bu topraklarda yaşayanların neredeyse tamamı ile ilgili hatıra ve hafıza geri geliyor artık. "Apelasis", yani 1964 Rum Tehciri bu arkeolojinin parçası.

Kolay olmadı ama bu rücu. Muhtemelen çok partili sisteme geçirildiğimiz 1946'dan bu yana toplumla İttihatçı-Kemalist tahayyülün taşıyıcısı devlet arasında inişli çıkışlı bir çekişme mevcut. 1980 askerî darbesi

GERİ GELEN HAFIZANIN DAHA ÇOK BAŞLARINDAYIZ, YOL DAHA ÇOK UZUN. AMA CİN ŞİŞEDEN, BİR DAHA GİRMEK ÜZERE ÇIKTI.

sonrasında Müslümanlar ile Kürtlerin aktörleşmeleri bu çekişmenin şiddetlenmesini, irtica ve şekavet olarak literatüre geçmiş olan devletin kırmızı çizgilerinin silinmeye başlamasını beraberinde getirdi. İşte bu dinamik, dayatılan ulus tanımını altüst etti. O tanımın yok ettiği ve yok saydığı bütün farklılıklar ortaya yeniden çıkıverdi.

Geri gelen hafızanın daha çok başlarındayız, yol daha çok uzun. Ama cin şişeden, bir daha girmek üzere çıktı. Varlıklarından ziyade yokluklarıyla geri gelen gayrimüslimlerle ilgili derlediğim şu tabloya bakın: Kamusal hafıza babında, özür kampanyasından sonra Ermeni Soykırımı'nın başlangıcı sayılan 24 Nisan 1915, 2010'dan bu yana artık kamusal alanda anılıyor. İstanbul'daki 6-7 Eylül 1955 Gayrimüslim Pogromu da 2005'ten bu yana öyle.

Anadolu'da yaşanan katliamlarda komşusunu, hemşehrisini kurtaran anonim vicdanlıları tanımaya başlıyoruz, yerleşim yerlerinin kadim adlarını keşfediyoruz; hâsılı kelim birbirimizi, farklılıklarımızı yeniden keşfediyor, tanıyor ve öğreniyoruz.

Gelelim bireysel hafızaya... Zorla veya canını kurtarmak için ihtida etmiş veya kimsesiz kalmış gayrimüslimlerin torunları soyağaçlarını keşfediyor, kimisi çekinmeden dinine geri dönüyor.

Kültürel ve dinsel hafızaya gelince... Kiliseler onarılıyor; hatta Malatya'da bir Ermeni kabristanına bir küçük şapel bile yapıldı. Trabzon Sümela Manastırı'nda 2010'dan bu yana 15 Ağustos'larda Panayia Yortusu ayini yapılıyor. İstanbul'un Ermeni ve Rum mimarlarının sergileri Anadolu'yu dolaşıyor. Bir Zamanlar Yayıncılık, elde kalan belgelerle Anadolu'nun bir zamanlarını sergiliyor. Kaybettirilen kültürel hafıza üzerine sayısız görsel, işitsel, edebî eser yaratılıyor.

Bilimsel ve akademik hafıza ise en eskisi, en avangardı. En karanlık dönemlerde, 1977'de Belge Yayınları'yla başlayan yayıncılık, ardından Aras Yayınları, Agos gazetesi, şimdi İstos Yayınları ve bütün cesur hakikat arayıcılarının kişisel çabaları sayesinde yazılan, söylenen hakikat artık duyulur, işitilir oldu. Akademik araştırmanın hızla yaygınlaştığı, gençlerin büyük bir merakla geçmiş kazmaya başladıkları bir dönemdeyiz artık. Nitekim bu sergi, Ekim ayında Bilgi Üniversitesi'nde "Apelasis" üzerine bir uluslararası konferansla devam edecek.

2005'te İstanbul'da, yine Bilgi Üniversitesi'nin evsahipliğinde düzenlenen ve bir milat olan "Osmanlı Ermenileri" konferansının ardından batının büyük kentlerinde kaybettirilmiş hafızamızı irdeleyen pek çok toplantı düzenlendi ve düzenlenmeye devam ediyor.

Geri gelen hafızanın daha çok başlarındayız, yol daha çok uzun. Bu topraklarda yaşayanların ezici çoğunluğu bir şey inkâr etmiyor aslında, ya öğrendiği yanlışları tekrar ediyor, ya da bihaber. Rahmetli Hrant'ın dediği gibi, "Ne inkâr ne ikrar, esas olan idrak" etmektir zira.

"Apelasis" de, tıpkı 6-7 Eylül Pogromu'nun Rumcası "Septembriana" gibi, lügatçemize giriyor artık.

**4-5 kişi intihar etti. Babamın arkadaşlarıydı.
Burada yařayamadılar. Çoluk ocuk sahibiydiler.
Bunların ikisinin ailesi İstanbul'da kalmıştı.
Eşleri Türk tebaasıydı ve çocuklarla birlikte orada
kaldılar. Burada iř kuramadılar. O zamanlar 44-
45 yaşındaydılar. Cihangir'den, Kurtuluş'tan,
Samatya'dan tanıdıklarımızdı.**

YORGO LEVANTİS / Atina

**Bizim bulunduğumuz okula, zel
Zografyon Lisesi'ne 1962'de öğrenciler
sığmıyordu. Yönetim kurulu o zaman özel
bir izinle iki kat ilave etti. Fakat 1964
sürgün olayından sonra okulun ğrenci
sayısı yaklaşık yarı yarıya düştü.**

ANDON PARİZYANOS / İstanbul

Yanlarında götürebildikleri birkaç bavul eşyayla 1964'te sınır dışı edilenler

BİR SÖZCÜKTE NE VARDIR?

İstanbulu Rumlar ve 1964 Sürgünleri

Doç. Dr. İlay Örs

Bilgi Üniversitesi

Önce söz vardı. Yaşam sözlerle anlamlandı; tarih sözcüklerle yazıldı. Sözün gücünün farkına varıldığı günümüzde, artık hangi sözcüklerin seçildiği, kimlerin sözünün söylendiği kadar önem taşıyor.

Bugün elli yıllık suskunluğu bozmak için sözü İstanbulu Rumlara veriyoruz. Yarım asır önce, binlerce yıldır atalarının olduğunu bildikleri kentlerinden kovulup sessiz sedasız giden Rumları ilk defa dinliyoruz. Travmalarının etkisinde kalıp vardıkları yerlerde yüksek sesle zikretmeye çekindikleri anılarını, bastırdıkları korkularını, yaşadıkları hayal kırıklığını ifade etmeye başladıklarını görüyoruz.

İstanbulu Rumlar kendilerini oldukça ender anlattılar; sözlerini kısık sesle söylediler. Maria Iordanidou tarafından 1963'te yazılan ve İstanbulu bir karakterin yaşam öyküsünü konu alan *Loksandra* isimli roman, Yunan edebiyatının başlıca eserleri arasına giren istisnai bir anlatı oldu. Yunanistan'da 2004 yılında yayınlanan "Politiki Kouzina" filminde Tassos Boulmetis'in otobiyografik temelinin üzerine İstanbulu Rum topluluğunu oluşturan kültürel yapı taşlarıyla inşa ettiği çarpıcı görsel ise günümüz neslinin sürgün öyküleriyle ilk karşılaşmasına vesile oldu. Sayılarında son yıllarda bir artış izlenmesine rağmen, Rumları konu alan araştırmalarda kendilerine söz verilenlerin oranı yine kısıtlı kaldı. Topraklarından koparılan İstanbulluların kısık sesli haykırıları bir türlü duyulamadı.

Söz yaşamı deneyimleyenlere verilebildiğinde, bambaşka bir tarih yazılabilir. Tarih

yazmaya kendini muktedir sayanlar, iktidarlarını seçtikleri -ya da seçmedikleri- sözcüklerle tanımlayarak belirlerler. Bazı sözlerden o kadar çekinilir ki, kerametinin ne olduğu merak edilebilir; “bir sözcükte ne vardır” denebilir. Tarih boyunca değişmeler de Türkiye’deki ve Yunanistan’daki iktidarların korktuğu sözcükler vardır. Bu basit sözcükler sözlük anlamından çıkarılır, cümle içinde kullanılamaz olur. Siyasi bir muammanın bir parçası, hatta yaratıcısı olurlar. Sözcüklerin kerametine kapılanlar, bunların tanımadığı yaşanmışlıkları, travmaları, acıları, sıkıntıları, sorunları, kısacası insanları göremez olurlar. Bazı sözcükler insanları susturur, sözlerini dinlenmezleştirirler.

Bugün İstanbulu Rumların kendi yakın tarihlerini kendi sözcükleriyle yazabilmek için sözlerini söyleyebildikleri bir yerde duruyoruz. Dahası, onların söyleyeceklerini duymak isteyenlerin, sözlerini dinleme şansını buldukları bir mekânda bulunuyoruz. Şimdiye dek

RUMLAR İÇİN BİR SÖZCÜK VARDIR Kİ, İŞTE O EN ÖZEL OLANIDIR. VARLIKLARININ SEBEBİ, KİMLİKLERİNİN BELİRLEYİCİSİ, KÖKENLERİNİN PARÇASI OLAN ŞEHİRLERİ İSTANBUL, YANI “POLİ”, RUMLAR İÇİN ÇOK AYRICALIKLI BİR ANLAM TAŞIR.

çok az sayıda araştırmacı İstanbul’dan kovulan Rumların arkasından gitti ve anlatılarını kaydetti. Daha da az sayıda çalışma yayınlandı, paylaşıldı, okundu. Bugün 1964 sür-günleriyle ilgilenmiş bu az sayıda araştırmacıdan birkaç tanesi olan bizlerin bir araya gelerek Rumlar-

dan öğrendiklerimizi, onlardan duyduğumuz sözleri paylaşma fırsatını bulduğumuz gündür. Bugünün elli yıl sonra gelmiş olması üzücüdür; ne var ki hâlâ gerçek tanıklıkları dinleyebiliyor olabilmek çok önemli bir değerdir.

Rumlar 1964 yılında başlayan süreç için “Apelasis” sözcüğünü kullanırlar. Sözcük anlamıyla kovulma, evinden ayrılmaya zorlanma, sürülme, sürgün edilme demektir. 1964, Rumların yaşadığı tek yerinden edilme tarihi değildir; ancak “Apelasis” tek başına kullanıldığında tartışmasız şekilde bu süreç işaret eder. Buna benzer başka sözcükler de bulunur ve bilinmelidir: 1922 yılında Kurtuluş Ordusu’nun kazandığı Büyük Zafer sonrası Ege sahillerine yürüyüşü ve bu bölgeleri ele geçişi sırasında yaşanan yangın, yağma ve kayıpları anlatan “Katastrofi”, yani Büyük Felaket sözcüğü bunlardan biridir. Çok felaketler yaşamış olan Anadolu halklarından Küçük Asya Rumları, 1922 Eylül’ünde gördükleri hezimete “Katastrofi” diyerek bu büyük travmayı toplumsal belleklerine kazımışlardır. Bir başka Eylül’de geçen bir başka travma ise “Septemvriana” adıyla anılır ve bu sözcük kullanıldığında hemen 6-7 Eylül 1955 gecesi İstanbul’da yaşanan büyük yıkımdan bahsedildiği anlaşılır. Bunlar henüz adı konamayacak kadar dillendirilmemiş birçok başka yaşantıdan sadece birkaçıdır. Diğer anılar sözcüklerini aramakta, sözlerinin edileceği fırsatları kollamaktadır.

Ancak Rumlar için bir sözcük vardır ki, işte o en özel olanıdır. Varlıklarının sebebi, kimliklerinin belirleyicisi, kökenlerinin parçası olan şehirleri İstanbul, yani “Poli”, Rumlar için çok

ayrıcılık bir anlam taşır. “Poli” sadece İstanbul anlamındaki “Konstantinupol”nin kısaltması değildir. Başka şehirler, örneğin Alexandrupoli, bu şekilde kısaltılmaz. “Poli” genel anlamıyla şehir demektir; fakat belirleyici artikel ile ve ilk harfi büyük olarak yazıldığında, “i Poli” diye söylendiğinde her zaman ve sadece İstanbul anlaşılır. Çünkü İstanbul, Rum kozmolojisinde bin yıllardır olduğu gibi hâlâ en önemli, en merkezi şehirdir. Şehirleriyle gurur duyan İstanbullular kendilerine “Polites” derler. Bugün de Yunanistan’da “Polites” diye tanınırlar. “Polites” hem İstanbullu demektir, hem de şehirli, ekabir, uygar, sofistike gibi anlamlar çağrıştırmasıyla ayrıcalıklı bir kimliğin işaretidir.

Rumların yaşadığı birçok felaket vardır, ama 1922’deki “Katastrofi” en büyüğü sayılır. Başka Eylüller vardır, ancak 1955’teki “Septemvriana” sırasında bambaşka bir yıkım yaşanmıştır. Zorunlu göçler ve sürgünlerle eriyen İstanbullu Rumlar için 1964’deki “Apelasis” en travmatik olanıdır. Ve bir şehir vardır ki, o şehre bağlılık, onun kültürel zenginliğine bağlılık demektir. “Polites” için o şehirlilik kimliği, şehrin o kozmopolit kişiliği, bazen o şehirde yaşanan acıları dindirebilecek bir panzehir olur. Gün gelir, o travmalarla yüzleşmek için tekrar o şehirde buluşulur.

Bir insan topluluğunun tarihini kendi sözcükleriyle yazmak, o tarihin mihenk taşları arasındaki insani yaşamışlıkları anlamak için önemlidir. Bunun gerçekleşmesi için de sözü o tarihi yaşayanlara bırakmak gereklidir. Bugün bu sergiyle ve bağlantılı olduğu projeyele amacımız, 1964 tarihini İstanbullu Rumların sözcükleriyle aydınlatma çabalarını gün ışığına çıkarabilmektir. Bir sözcükte fırtınalar koparanların bazen susup söyleyecek sözü olanları dinlemesi beklentisiyle...

1963, İstanbul'daki Rum nüfusunun maksimuma ulaştığı bir yıldır. Ondan sonra sürekli olarak bir düşüş devam ediyor ve bu düşüş de 74'teki Kıbrıs olaylarıyla daha üst seviyeye çekiliyor. 1974'ten sonra belki normal Türk vatandaşları için olay 80 öncesi sağ sol kavramına gitmiş olsa da sosyolojik açıdan İstanbul Rumları ne sağcılar için güçlü bir kale ne de solcular için savunulması gereken bir kale durumunda olduğu için, her iki kesimden de darbe yiyordu.

KOSTAS EFTİMİYADIS / İstanbul

17 Temmuz 1964 Cuma günüydü, hatırlıyorum.

4. Şube'ye gitmiştik. Orada bir şeyler yazıldıktan sonra biz imzalamak zorunda kaldık. Daktiloya yazarken bir göz attım ve o anladı. Bana dedi ki "Okumayın, sizi alakadar etmez". Ondan sonra parmak izi, numaralı fotoğraf, boy ölçümü... Dişlerimize baktılar, altın diş var mı diye...

DIONYSOS ANGELOPOULOS / Atina

**Bütün arkadaşlarımın yüzde 90'ı
İstanbul'dur. Ve inanmayacaksınız,
ister haftasonu ister yaz ister kış olsun,
toplandığımız vakit konumuz her
zaman İstanbul'dur.**

CHRISTO ELMACIOĞLU / Atina

1964'ün Ocak ayında İstanbul'da birçok Rumun evine gönderilen
"Kıbrıs Yunandır Komitesi İstanbul Şubesi" imzalı provokatif içerikli mektup.
Eski Yunanca ile yazılmış mektubun kaynağı ve göndereni şaibelidir.

ΣΥΜΠΑΤΡΙΩΤΑΙ,

Αἱ ἐγκληματικαὶ ἐνέργειαι τῶν Τούρκων εἰς τὴν Κύπρον
ἀποτελοῦν τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀλλεπαλλήλων προκλήσεων τῆς
Τουρκίας κατὰ τῆς Πατρὸς μας.

Ἡ σκέψις τῶν Ἑλλήνων εἶναι καὶ πάλιν ἐστραμμένη
πρὸς τὴν φιλιτάτην μας Κύπρον.

Διὰ τῆς φυσικῆς ἐξοντώσεως τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων ἡ Τουρ-
κία ἐπιδιώκει τὴν κατάντησιν τῆς ἐλληνικῆς μεγαλονήσου.

Τὰ σκοτεινὰ ἔμως σχέδια τῶν τούρκων τελεικῶς θ' ἀνατ-
ραποῦν. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Κύπρον καὶ ἔθῳ,
ἡνωμένος ὡς εἰς ἄνθρωπος, εἶναι. ἔτοιμος νὰ πράξῃ τὸ πρὸς
τὴν πατρίδα τοῦ καθήκον. Ἡς ἐκείνου ἐπιβεβαιώθη ὅτι τῶν πλε-
ον ὀπευθύνων, πηγῶν, ἢ ὑποστήριξε τῶν μεγάλων συμμάχων
εἶναι μὲ τὸ μέρος μας.

ΣΥΜΠΑΤΡΙΩΤΑΙ,

Τὸ ἔθνος μας διέρχεται κρίσιμους στιγμὰς.

Διατηρήστε ψυχραιμίαν, ἔτοιμοι νὰ προσφέρητε τὴν συμ-
βολὴν σας εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ μεγάλου μας ἐθνικοῦ προβ-
λήματος-ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΕΛΛΑΔΑ.

Ἱστορικῶς καὶ ἐκ παράδοξως ἡ Κύπρος ὀφείρει πάντοτε
ἐλληνική.

ΖΗΤΩ Η ΚΥΠΡΟΣ ΜΑΣ.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ

"Η ΚΥΠΡΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ"
ΤΜΗΜΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Yurttaşlar,

Türklerin Kıbrıs'ta gerçekleştirdikleri cinayet eylem-
leri, Türkiye'nin vatanımıza karşı ardi ardına giriştiği
tahriklerin geldiği son noktadır.

Rumların aklı ve gönlünde her zaman sevgili Kıbrı-
sımız vardır.

Türkiye, Kıbrıslı Rumları yok ederek bu büyük Yunan
adasını işgal etmeyi amaçlamaktadır.

Ancak Türklerin bu karanlık planları boşa çıkarılacak-
tır. Yunanlık; Yunanistan'da, Kıbrıs'ta ve de burada,
yekvücut olarak vatanına karşı vazifesini yerine
getirmeye hazırdır. Güvenilir kaynaklardan gelen
bilgilerin teyit ettiği üzere, büyük güçlerin desteği
bizim tarafımızdadır.

Yurttaşlar!

Milletimiz çok hassas bir dönemden geçmektedir.

Serinkanlılığınızı koruyarak, büyük milli davamız
olan KIBRIS'IN ANAVATAN YUNANİSTAN İLE BİRLEŞ-
MESİ için sizden istendiği zaman katkı vermeye
hazır olun.

Gerek tarihî gerekse ananevi açıdan Kıbrıs her za-
man Yunanlı olmuştur.

YAŞASIN KIBRISIMIZ,

"KIBRIS YUNANDIR" KOMİTESİ
İSTANBUL ŞUBESİ

İSTANBUL RUMLARI: *Bir tükeniş hikayesi*

Prof. Dr. Samim Akgönül
Strasbourg Üniversitesi

İstanbul canlı, karışık, kozmopolit bir mega kent. Aynı anda çok güzel ve çok çirkin olabilen bir yer. En önemlisi de, tarihi boyunca hem çok ihtişamlı, hem de çok trajik olaylara tanıklık eden, en kadim halkı Rumlardan yoksun kalmış bir şehir.

Bu halka Türkler tarafından Rum adı verilmesinin nedeni, onların Doğu Roma, ya da günümüzde bilinen adıyla Bizans İmparatorluğu'nun mirasçıları sayılmalarıdır. 1453'te Konstantinopolis'in düşüşünün (ya da tarih yazımında durduğumuz tarafa bağlı olarak İstanbul'un fethinin) ardından şehirde bulunan Helen Ortodoks halka dokunulmadı, zira II. Mehmet (Fatih) kendisini Roma imparatorlarının halefi olarak görüyordu. Yaklaşık beş yüz yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumlar, toplulukları dinlerine göre kategorilere ayıran "millet" sistemi içinde Müslümanlar ve Ermenilerle beraber yaşadılar. Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında hiyerarşik bir düzen olan gerginliklerin de yaşandığı bu dönemi idealize etmemek gerekir; ancak yine de aynı dönemde dünyanın başka bölgeleriyle karşılaştırıldığında, bu sistemin huzurlu bir toplum yapısı oluşturmakta başarılı olduğu söylenebilir.

"Ulus devlet" kavramının icadıyla her şey kötüye gitmeye başladı. Tarihin en uzun yüzyılı, 19. yüzyıl, gerginlikler, savaşlar, katliamlar ve kovulmalarla doluydu. Diğerlerine oranla geç ortaya çıkan Türk milliyetçiliği, gerici, tutucu, radikal ve zaman zaman da yıkıcı olabiliyordu. Bu yüzden imparatorluk topraklarında yaşayan gayrimüslimler kendilerini, nüfusu

homojenleştirmek adına yapılan ve ardı arkası kesilmeyen baskıların içinde buldular. Bu bağlamda özellikle üç tarih öne çıkar: Önümüzdeki sene yüzüncü yıldönümü gelen Ermeni katliamının sembolik tarihi 1915; geçen sene birçok toplantıyla 90. yılını andığımız, 1923'te Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi ve 50. yılını bu sene andığımız 1964.

1923'te, Türk ve Yunan halklarının homojenleştirilmesi çerçevesinde, iki ülke zorunlu bir nüfus mübadelesi yapmak konusunda anlaşır. Yunanistan'daki 500.000 Müslüman ile 1.500.000 Türkiyeli Ortodoks, travmatik bir yolculuk sonucu yer değiştirir. Ancak mübadele tamamlanmamış, iki grup bu zorunlu göçten muaf tutulmuştur: Sayıları yaklaşık 150.000 olan İstanbullu Rumlar, şehirdeki Rum Patrikhanesi'nin cemaatini oluşturmak için yerlerinde bırakılırken, buna karşılık olarak Batı Trakya'da, sınırın diğer tarafında da bir Müslüman nüfusu korunur. 1930 yılında imzalanan Ankara Antlaşması çerçevesinde, 12.000 İstanbullu Rum daha şehirde ikamet etmeye devam edebilir ancak bu Rumlar, Yunan vatanı olacaklar ve Türkiye'de yıllar boyunca zımnen yenilenen oturma izinleri sayesinde yaşayabileceklerdir.

KEDERLİ, ŞAŞKIN, TÜRKİYE'DE RUM,
YUNANİSTAN'DA İSE TÜRK OLMAKLA
SUÇLANAN TOPLAM 50.000'E YAKIN
RUM, BİRKAÇ AY İÇİNDE, BİR DAHA
GERİ DÖNMEK ÜZERE ŞEHİRLERİNİ,
"POLİS"LERİNİ TERK EDER.

Türkiye vatandaşı Rumlar ile Yunanistan vatandaşı Rumlar, Kıbrıs sorunu Türk-Yunan ilişkilerinin kötüleşmesine neden olana dek İstanbul'da birbirleriyle karışıp, evlenip bağlar kurarak, şehrin eski, zengin kozmopolit yapısının son örneklerini oluştururlar. 1950'lerden itibaren ise bu azınlık, Türkiye'de tüm iktidarların kullandığı bir koz haline gelir; Rumlar onlar için bir pazarlık unsurundan ibarettir.

1955'te patlak veren ilk Kıbrıs krizinde, Batı kamuoyuna Türk halkının Kıbrıs'ın kaderine kayıtsız kalmadığını göstermek için hükümet tarafından gizlice düzenlenen gösteri, İstanbul Rumlara ait yüzlerce dükkân ve evin yağmalandığı bir "pogrom"a dönüşür.

İstanbul'daki Rum toplumunun kaderi 1964'te mühürlenir. Bağımsız Kıbrıs Devleti'nin 1960'taki kuruluşundan sonra, iki toplum arasındaki çatışmalar o kadar artmıştır ki Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios anayasayı değiştirmeye kalkışır. Rumların adaya el koymasından çekinen Ankara ise, ilk etapta garantörlük statüsünü kullanıp adayı askerî bir müdahale yapmakla tehdit eder fakat Küba krizini ve Kennedy suikastını yeni atlatmış olan ABD'nin muhalefetiyle, hatta üstü kapalı tehditleriyle karşı karşıya kalarak öfkesini bastırmak zorunda kalır. Hükümet, bu öfkeyi alışılagelmiş günah keçilerinden, yani İstanbul Rumlardan çıkarır. Kıbrıslı Rumları desteklediği düşünülen Yunanistan üzerinde baskı oluşturmak ve 40 yıl önce başlamış olan ülkedeki Rumların yok edilmesi planını tamamlamak isteyen Ankara hükümeti, 14 Mart 1964 tarihinde, 1930 antlaşmasını tek taraflı olarak askıya almaya ve Yunan vatandaşı olan İstanbullu 12.000 Rum'u sınır dışı etmeye karar verir. Yanlarına 20

dolar ve 20 kilo eşya alma hakkı tanınan İstanbul Rumları, çok kısa bir süre içinde ülkeyi terk etmek zorunda bırakılır. Bu 12.000 kişiyi doğal olarak 30.000 Türk vatandaşı Rum takip eder, çünkü bu kişiler ilk gönderilenlerin eşleri, çocukları, ortakları, sevgilileridir. Kederli, şaşkın, Türkiye’de Rum, Yunanistan’da ise Türk olmakla suçlanan toplam 50.000’e yakın Rum, birkaç ay içinde, bir daha geri dönmemek üzere şehirlerini, “Polis”lerini terk eder.

Şehrin en kadim sahibi olan İstanbul Rumlarının bugünkü sayısının sadece birkaç binden ibaret olmasına sebep veren tahliyenin gerçek başlangıç noktasını işte bu tarih teşkil etmektedir.¹

Notlar

- 1 Türkiye’deki Rum azınlığının detaylı tarihi için bkz. Samim Akgönül, *Türkiye Rumları: Ulus-Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

**1967 senesinin aralık ayında evlendik, 1967'yi
1968'e bağlayan yılbaşı gecesinde küçük
bir parti yaptık. O partide ilk defa, o büyük
arkadaş grubu içerisinde kala kala 8 kişinin
kalmış olduğunun farkına vardık. Davet
etmiştik, beraber eğlenelim diye... O büyük
gruptan, 30-40 kişilik gruptan, kala kala 8 kişi
kalmıştı. Olanların bir neticesi bu.**

HRISTOS ANAGNOSTOPULOS / İstanbul

**Annem de Yunan tebaalıydı. 60'ından fazla idi. E, nereye
gidecek bu kadın! Biraderlerim gitti. Annem ne yapacak?
Anneme dedim ki "Evlendireceğiz seni. Türk tebaasına
geceksin". Okumamış bir insan, o yaştan sonra... "Ben
evleneceğim? İyi misin kızım," diyor; "hasta mısın?"
Bir adam vardı, onun da hanımı vefat etmişti. Kabul
etti sonunda, baktı ki gidecek. Nereye gidecek zavallı.
Evlendiler. Birkaç gün sonra ayrıldılar. Para verdik adama
tabii. Bu işi de yaptık. Evlendirdik annemi 60'ından sonra.**

MADAM ELENI / imroz

Annemle babam buraya geldiklerinde çok zorlandı. Çocuktuk biz, bizim için daha kolaydı. Çocuklar alışıyordu ama büyükler için daha fenaydı. Babam da çok fenaydı çünkü iyi insandı. Uyuyordu ve rüya görmüş gibi bağıırıyordu, "Beni kovmayın!" diye. Rüyasında her zaman bunu görüyordu, çünkü öldüğü zamana kadar unutmadı. Ben de unutmayacağım. Çünkü bunları unutamazsın. Çünkü bir evi, senelerdir olan bir evi tek bir valizin içine koyamazsın.

İrini Brindeşi / Atina

2. Şube'ye götürüldüm, siyasi şubeye. Sorgu sırasında inanmıyorlardı ki benim söylediğime. Dayak, kapattılar beni. Buzdolabından büyük odalar var orada. Oradan çıkardılar, yine dövdüler. Bana demediler ki hudut dışı edileceksin; "Polisle beraber bir yere gideceksin," dediler.

TEOLOGOS SFYROERAS / Atina

1959 yılında Patrikhane adına casusluk yaptığı iddiasıyla sınır dışı edilen
Teologos Sfyroeras ile ilgili dönemin Türk basınında çıkan haberler

Teologos Sirkedide akrabaları tarafından uğurlanırken

Yunanlı bir hain kovuldu

Demirci Teologas iki apartman sahibi idi

Memleketimiz aleyhine devam-
lı surette zararlı faaliyetler bul-
unan Yunan teb'eli bir demirci
dün hudut harici edilmiştir.

Teologas Sfyroeras isimli Yu-
nanlı yirmidört yaşındadır. Şişli-
de ve Büyükdada birer apart-
manı vardır. Demircilik yapma-
sına rağmen bu derece zengin
olması siyasi polisin dikkatini
çekmiş ve takip edilmeye başlan-
mıştır. Uzun tahkikat neticesin-
de Teologas'ın memleketimiz a-
leyhine zararlı faaliyetlerde bu-
lunduğu delillerle tesbit edilmiş-
tir.

Bundan bir müddet önce Teo-
logas Türklüğe hakaret suçu ile
tevkif edilmiş bu arada evinde
ve dükkanında da arama yapılmış-
tır. Bu aramalarda bazı vesi-
kalar ele geçirilmiştir.

Dahilîye Vekâletinin vermiş
olduğu karar gereğince Teologas
hudut haricine çıkarılmıştır.

PATRIĞIN KURYESİ KAPIDIŞARI EDİLDİ

**Özel kuryenin gizli
vesika taşıdığı anlaşıldı**

Fener patriğinin bilhassa son
samanlarda bazı kirlil işler pe-
şinde kıştığı tespit edilmiş bo-

lunmaktadır. Türlü entricalar ge-
viren bu kararlı insanın artık
maşkesi tamamlanmış, din
kierresi altında gısladığı, kirlil ge-
maşerleri meydana çıkmıştır.

GİZLİ AŞANLAR

Patrik, dalaverelerini çevre-
mek için ve bilhassa patrikhane
ile Yunan Konsolosluğu batış
Ankaradaki sefaretahanesi ile irtis-
bat temin eden bazı şahıslar kırı-
(Devamı 5 nci sayfa)

ATKINAR DEVİLLİ

Yunanlı bir hain kovuldu. Teologas Sfyroeras isimli Yunanlı yirmidört yaşındadır. Şişli-de ve Büyükdada birer apartmanı vardır. Demircilik yapmasına rağmen bu derece zengin olması siyasi polisin dikkatini çekmiş ve takip edilmeye başlanmıştır. Uzun tahkikat neticesinde Teologas'ın memleketimiz aleyhine zararlı faaliyetlerde bulunduğu delillerle tesbit edilmiştir. Bundan bir müddet önce Teologas Türklüğe hakaret suçu ile tevkif edilmiş bu arada evinde ve dükkanında da arama yapılmıştır. Bu aramalarda bazı vesikalar ele geçirilmiştir. Dahilîye Vekâletinin vermiş olduğu karar gereğince Teologas hudut haricine çıkarılmıştır.

Patriğin Kuryesi hudut dışı edildi

Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce
Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor

Patrikhane de Saklandı iddiası tahkik ediliyor. Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor. Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor.

Patrikhane de Saklandı iddiası tahkik ediliyor. Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor.

Patrikhane de Saklandı iddiası tahkik ediliyor. Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor.

Patrikhane de Saklandı iddiası tahkik ediliyor. Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor.

Patrikhane de Saklandı iddiası tahkik ediliyor. Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor.

Patrikhane de Saklandı iddiası tahkik ediliyor. Sava Vafidis'in yurt dışına kaçmadan önce Patrikhane de saklandığı iddiası da tahkik ediliyor.

HUDUT DIŞI

Patrik Athanasios'ın casusu 30
yaşındaki Teologos, mürettefah
bir hayat yaşadığı topraklara hi-
yane etmenin cezasını, yurt dışı-
na kovulmakla idemeyiz.

İLK SÜRGÜNLER: *Geri Dönüşsüz Bir Yolculuğun Hikâyeleri*

Anna Theodorides

CETOBAC (Paris) doktora öğrencisi

*Fransızca aslından çeviren: Tolga Bilener,
Galatasaray Üniversitesi, öğretim üyesi.*

*“Sadece beşerden gayrisi eldir bana”
Jean Giraudoux, *Elpenor*.*

İstanbul'dan on iki bin Yunan uyruklu ve ardından da yaklaşık otuz bin Türk uyruklu Rumun sürülme hikâyesi, her ne kadar 1964'te onları iyi ağırlamayı başaramamış olsa da, Yunanistan'da iyi bilinen bir tarihi vakadır. Bu sürgün, aslında 19. yüzyıl sonlarında başlamış olan ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından pragmatik bir biçimde uygulamaya konan ülke nüfusunu etnik ve dini bakımdan homojenleştirme politikasının bir sonucudur. Modern Türkiye'nin inşası ve onun dünya güçleri arasındaki yerini alma sürecine, yerel düzeyde “asimile edilemez”, “yabancı”, hatta “milli güvenlik için tehlikeli” olarak kabul edilen sivil nüfusa karşı girilen fiziki ve sembolik şiddet eşlik etmiştir (Sigalas, Toumarkine, 2008). Bu anlamda, 1964 sürgünü münferit bir vaka olarak kabul edilemez. “Türk devletinin gayrimüslimlere karşı uyguladığı sistemli siyasetin derin köklerini” incelediği çalışmasında Dilek Güven¹, Türkiye Rumlarının ortak hafızasında yer eden ve aslında bir “uygarlık değişimine” tekabül eden Türkleştirme, İslamlaştırma ve “çağdaştırma” siyasetinin aşamalarını hatırlatmıştır (Bozarslan, 2005: 225). Bu siyaset kabaca dört ana safhada gelişmiştir: Anadolu Ortodoks nüfusunun sürülmesi ve mübadeleye tabi tutulması², bir Türk burjuvazisi yaratma amacıyla Rumların mallarına el konulması ve yeni mal edinmelerinin kısıtlanması³, 6-7 Eylül

1955 gecesi yaşanan ve uyuğu ne olursa olsun İstanbul Rumlarını ülkeyi terk etmeye iten yağma⁴, 1964 yılında da Yunan uyrukluları topluca sınır dışı etme kararı ve bunun etrafında gelişen baskı ve korkutma politikaları.

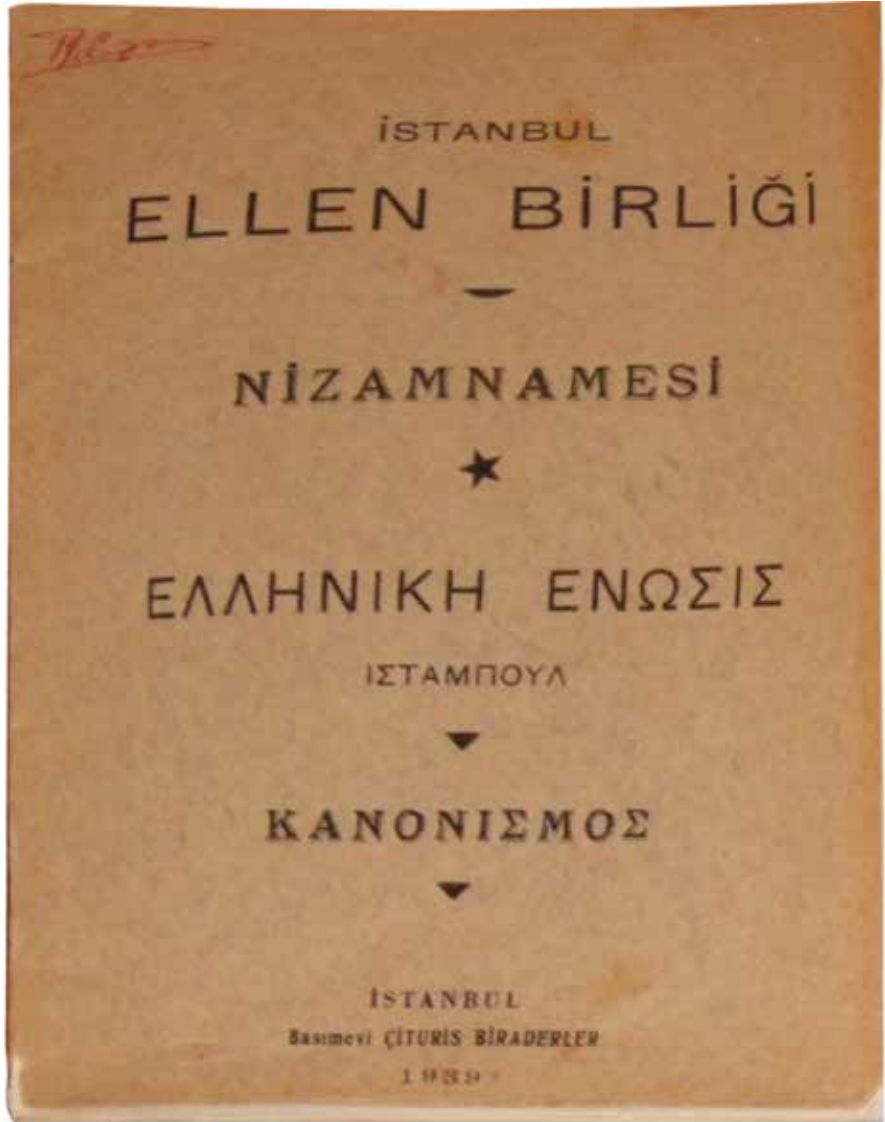
Büyük bir kısmı daha önce Yunanistan'a hiç ayak basmamış olan bireylerin ya da ailelerin bu kadar etkin ve hızlı bir biçimde, adeta göz açıp kapayıncaya kadar sınır dışı edilmiş olmaları insanı şaşırtır. İki hafta içinde İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'nın (kendi ataları 1830'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopup Yunanistan'a bağlanmış olan topraklardan geldikleri için Yunanistan vatandaşı olan) en eski sakinlerinin bir kısmı ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Uzun vadeli olarak okunduğunda, bu sürgün aslında Türkiye'nin Rumca konuşan Ortodoks nüfustan arındırılma tarihinin sadece bir perdesidir.

Ancak bu uzun vadeli bakışın yanında, bu tarihi olayı kendi olup bittiği kısa zaman dilimi içinde yorumlamak da mümkündür. 1940'lı yıllarda İstanbul'da dünyaya gelmiş olan bir grup Yunan uyruklunun yaşadıkları, aslında 1964 sürgününün, vahşetine bizzat tanık oldukları 6-7 Eylül 1955 gecesi başlamış bir sürecin sonucu olduğunu gösteriyor. O tarihlerde 15 yaş civarında olan bu bireylerin yaşamı, 1955 ile 1964 arasındaki süreçte yaşanan bir başka olayla, 1958 tarihinde tamamen değişmiştir. Nisan 1958'de "İstanbul Helen Birliği" isimli dernek kapatılmış ve bu derneğin idare kurulunda görev alan babaları sekiz gün içinde İstanbul'u terk etmek zorunda kalmıştı.

Tam bir geçiş dönemi olan 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında doğmuş olan babaları, bu zorunlu göçü geri döndürülmez ve çaresi olmayan derin bir adaletsizlik olarak yaşamış; kendilerini "ilk sürgünler" diye adlandırmışlardır.⁵ Bugün Atina ve Selanik'te yaşayan Amarilis'in, Dionisya'nın, Vasilya ve erkek kardeşi Nikos'un ayrı ayrı yaşadıkları deneyimler, kendilerini doğdukları şehirden koparan olaylar zincirine bu tarih aralığında nasıl tanık olduklarını ortaya koyuyor.

1958 yılında şehrin Rum entelijansiyasını hedef alan ve isim isim verilen bu ilk sürgün kararlarının amacı neydi? Bu sürgünler nasıl gerçekleşmişti? Bu soruları, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı ve 1965 yılında kurulmuş olan Sürgünler Derneği (Σωματείο Ελλήνων Υπηκόων Απελαθέντων εκ Τουρκίας)⁶ arşivleri sayesinde yanıtlatabiliyoruz. Bu iki yazılı kaynak bize "ilk sürgünler" in isim listesini de sağlıyor. Ancak bu insanların hiçbiri hayatta olmadığından, başlarına gelenleri bizzat nasıl yorumladıklarını bilme imkânımız artık yok. 1955-1964 arasındaki geçiş süreci hakkında bu kişilerin çocukları ile yapılan görüşmeler sayesinde bir ölçüde de olsa aydınlanıyoruz. Yapılan mülakatların amacı, bu ailelerin "ilk sürgünü" nasıl yaşadıklarını anlamaktı. Elbette Dionisya, Amarilis, Vasilya ve kardeşi Nikos'un⁷ öykülerini takip edebilmek için öncelikle bu genç kuşağın nasıl bir ortamda büyüdüklerini hatırlamak ve yaşadıkları olayların başlangıç noktası olarak gördükleri 6-7 Eylül 1955 gecesi hissettiklerini anlamak gerekiyor. İkinci olarak, tarihi süreç içinde birbirini takip eden kırım noktalarının bu öncü aileler için nasıl yeni bir zaman algısı yarattığını ve aynı zamanda biyografilerinde nasıl bir yırtılma ya da kopmaya sebep olduğunu incelemek gerekiyor.

1958'de kapatılan ve üyeleri sınır dışı edilen derneğin nizamnamesi

“İlk Sürgünlerin” Çocukları

1941 ve 1944 yılları arasında İstanbul'da doğan Dionisya, Amarilis, Vasilya ve kardeşi Nikos, birbirleriyle aynı sosyo-kültürel ortamda, kişilerin toplumsal konumlarını dini kimliklerinin belirlediği bir ülkede büyüdüler. Hepsi Beyoğlu'nda (Cihangir ve Tünel) oturan ve eğitim hayatlarını azınlık okullarında (kızlar için Zapyon, erkekler içinse Zografyon) sürdüren bu çocuklar, benzer ilgi alanlarına sahiptiler; Kurtuluş Spor Kulübü'ne gidip gelirlerdi ve gerektiğinde birbirleriyle dayanışma içine de girerlerdi. Bu dört gencin ruhani, entelektüel ve sportif hayatları esas olarak üç kurum etrafında dönmekteydi: kilise, okul ve spor kulübü.

Bu çocukların babaları, onların geçimini sağlayan, ailelerin bütünlüğünü ve güvenliğini temin eden temel birey olarak öne çıkıyor. Biri müteşebbis, biri tüccar, diğeri de merkezi İstiklal Caddesi'nde bulunan bir firmanın sahibi olan bu babalara örnek olarak Telemakos ele alınabilir. 1955 yılında 15 yaşında olan Vasilya ve yine o tarihte 11 yaşında olan erkek kardeşi Nikos'un babası Telemakos, bir ithalat-ihracat şirketinin sahibi iken 1955 yılında Murat isimli bir Türk arkadaşıyla ortaklık kurarak Beyoğlu'nda araba yedek parçaları satan bir dükkân açmış. Çocukların annesi olan eşi ise Beyoğlu'ndaki kiliselere bağlı olan “Pera'nın Hanımları” isimli hayırseverler birliğinin faaliyetlerine etkin biçimde katılıyormuş. İş hayatından arta kalan zamanda Telemakos, Nisan 1958'de mahkeme kararı ile feshedilen “İstanbul Helen Birliği” isimli derneğin kültürel faaliyetlerinin organizasyonu ile ilgilenirmiş.

“İlk sürgünlerin” çocuğu sıfatıyla bu dört genç, kendilerini “Eylül 1955 olayları kuşağı”nın bir parçası olarak görüyor ve bu da kendi aralarındaki kuşak birliği hissini güçlendiriyor.⁸ Hepsi de 6-7 Eylül 1955 gecesi yaşadıkları dehşetengiz deneyimi, günlük yaşamlarını, alışkanlıklarını, hayatlarını ve tüm geleceklerini altüst eden olaylar zincirinin başlangıç noktası olarak hatırlıyor.

Eylül 1955 Olayları: Altüst Oluşun Başlangıcı

Her ne kadar 6 Eylül 1955 gecesi Dionisya, Vasilya ve Nikos İstanbul'da bulunmuyor idiyse de, binaların uğradığı yıkımı, Büyükdere, Yedikule ve Kumkapı'da oturan akrabalarının başlarına gelenleri, Şişli ve Balıklı kabristanlarında kırılıp dökülen aile mezarlarını dehşet içinde gözlemlediler. Vasilya ve erkek kardeşinin öyküleri aileleriyle karaya ayak bastıkları Galata limanında başlıyor, evlerinin bulunduğu Cihangir'de devam ediyor ve Bizans surlarının gölgesindeki mahallelerde sona eriyor. Kendilerinden önce yağmacıların geçtiği bu güzergâh boyunca tanık oldukları yıkımı, yıkımın büyüklüğüyle orantılı bir sırayla hatırlıyorlar. O yüzden akıllarına önce evlerinin yakınındaki yıkıma uğramış kiliseler (Aya Triada ve Panagia Isodion) ve ardından, ateşe verildikleri için çok daha önemli bir yıkıma maruz kalmış olan Balıklı ve Kumkapı'daki kiliseleri gördüklerinde nasıl dillerinin tutulduğu geliyor.

Kargaşa görüntülerini tam olarak aktarma ve ne anlama geldiklerini yorumlama konusundaki imkânsızlık, Dionisya'nın hikâyesinde de karşımıza çıkıyor. Dionisya tam da o sabah Atina'daki tatillerinden dönüşte Sirkeci Garı'nda tanık olduğu kargaşayı anlatıyor. Manzarayı gören ailesi, Cihangir'deki evlerine gitmeden önce Burgazada'daki bir akrabalarının yanına uğramaya karar veriyor. Ardından Beyoğlu'na geçtiklerinde gördüklerine dair Dionisya'nın ilk hatırladığı şey ise, okulu Zapyon'un uğradığı yıkım ve okul kurucusu Zappas'ın devrilmiş

6-7 Eylül saldırılarından birkaç kare

heykeli. Dionisya, Sirkeci'nin içine düştüğü kargaşa ve okuduğu okulun hali dışında, vapurla adaya giderken ve oradan dönerken hissettikleri hakarete ve saldırıya uğrama korkusunu da hafızasına kaydetmiş.

Her iki örnekte de, kendileriyle görüşülen tanıklar, şehirdeki manzaraları gördükleri kronolojik sırayla değil, kendilerini etkileme sırasına göre kopuk kopuk anlatıyor ve kendilerini tamamen aşan bu olayın uzaktan bir gözlemcisiymiş gibi davranıyor. Şehrin içinde kat ettikleri mesafe onların görgü tanıklığını daha anlamlı kılıyor, zira çok bilinen Beyoğlu bölgesindeki yıkımın yanı sıra, daha uzak mahallelerde neler yaşandığını da öğrenmemizi sağlıyor. Cemaa-tin yaşadıklarının tamamına tanık olan bu üçünün aksine, Amarilis bu deneyimi kendisinin ve ailesinin sığındığı Heybeliada'daki karakol amirinin evinde yaşamış.

Her ne kadar Adalar'da büyük çaplı bir yıkım gerçekleşmemiş olsa da⁹ şehirde yaşanan olayların gürültüsü ve daha da önemlisi, belki de "tarihin en eski dezenformasyon tekniği" (Volkoff, 1999: 35) olan dedikodular adaya ulaşmıştı. 7 Eylül 1955 sabahı adaya ulaşan şehirdeki yağmanın haberi, çok çeşitli yorumlara neden olmuştu: Bu yorumların bir kısmı olayları aydınlatmayı sağlarken, diğerleri yakın vadeye dair endişe, belirsizlik ve kuşkuları körüklemişti. Dolaşan dedikodular arasında özellikle 8 Eylül 1955 gecesi adada bir katliamın gerçekleştirileceğine dair olanı Amarilis dehşetle hatırlıyor. Başka yerlerde olduğu gibi, burada da söylentiler bir yandan karmaşık bir olaya anlam verme çabasını yansıtıyor, öte yandan şehirde yaşanan saldırıların tür değiştirmiş bir devamına dönüşüyor.¹⁰ Hatta İstanbul'un geniş ölçeğinden Heybeliada'nın dar ölçeğine geçildiğinde, uygulanan şiddete dair söylentilerin giderek daha

abartılı hale geldiği gözlemleniyor. Bu sebeple söylentiler İstanbul'da gerçekte neler yaşandığına dair bilgileri çarpıtırken, ada sakinlerinin endişe düzeyini de yükseltiyor.

Eylül 1955'te olup bitenler, o sırada İstanbul'da bulunsalar da bulunmasalar da, görüşülen kişileri psikolojik anlamda damgalamış durumda. Bu tarihten itibaren bu çocukların kaderi, babalarının kaderleriyle her zamankinden daha fazla iç içe geçiyor.

Zaman Hızlandığında...

1955'ten itibaren hiçbir şey artık eskisi gibi değildir: Rum aileler İstanbul'un başka mahallelerine, Atina'ya, hatta ABD ve Kanada'ya taşınarak hayatlarını yeniden kurmaya çalışır (Sayad, 1999). Görüştüğümüz dört kişi, yıkılıp yıkılmış binaların, kısmen devletin de ödediği tazminatlar sayesinde tamir edilmelerine tanık olur. Ama yine de genel hava ağır ve rahatsız edicidir. Artık sokakta anadillerinde konuşmaya çekinmekte, okul formlarını gizlemekte, çevrelerindeki toplumla temas kurmaktan kaçınmaktadırlar. Kendi küçük dünyaları dışındaki tüm ilişkiler, hesap-kitap yapma, kendine hâkim olma, duyguları kontrol etme süreçlerinden geçildiği için spontanlığını yitirmiştir artık. Eylül 1955 olaylarından itibaren yaşanan her şey bir vahamet havası içinde anlatılmaktadır.

Bir gün, gittikleri azınlık okulundan döndüklerinde, evlerine babalarını aramak üzere üç emniyet görevlisinin geldiğini görürler. Babaları o sırada evde olmadığından, emniyet görevlileri evde arama yapmaya başlar. "Tüm çekmeceleri açtılar, buldukları her türlü belgeye el koydular ve yere koydukları bir karton kutunun içine attılar. Tabii ki evde çok sayıda Rumca yazılı kitap ve defter vardı. Mesela benim bir Yunan şiiri kitabım vardı, adamlar onu da aldı! Annem ve ben şaşkına dönmüştük," diye hatırlıyor Vasilya. Akşam olmasına rağmen babasının bir türlü eve dönmemesi aileyi büyük bir endişeye sevk etmiş. Ertesi gün öğrenmişler ki babaları, "İstanbul Helen Birliği"nin tüm idare kurulu üyeleri gibi, Kıbrıs'taki Rum çetelerini destekleme suçlamasıyla gözaltına alınmış.

Suçlu İlan Edilen, Yeniden Yaratılan Bir "Birlik"

1933 yılında kurulan "İstanbul Helen Birliği", cemaatin kültürel faaliyetleri kapsamında konferanslar, danslar ve akşam yemekleri tertip eden bir dernektir.¹¹ Kıbrıs'taki Türklere yönelik şiddet eylemlerinin artması üzerine Türk basını Rumlara karşı cezalandırıcı tedbirlerin alınmasını talep etmeye başlar (*Cumhuriyet*, 27 Aralık 1963). Bir kez daha¹² (Türk ya da Yunan uyruklu) İstanbullu Rumlar, Yunanistan'da yaşayan Yunanlar ve Kıbrıs adasında yaşayan Rumlar (ki bu ada, nüfusunun çoğunluğu Rumca konuşan Hristiyan Ortodokslardan oluşsa da hiçbir zaman Yunanistan'ın bir parçası olmamış ve 1960'ta bağımsız bir ülke haline gelmiştir)¹³ basında sık sık birbirine karıştırılıyor ve kamuoyunda İstanbullu Rumlar, Kıbrıslı Rumların faaliyetlerini destekliyormuş gibi bir hava yaratılıyordu. Her ne kadar görüşülen dört kişi, o tarihte Kıbrıs'ın varlığından bile habersiz olduklarını söyleseler de, bir kuşku ve ötekileştirme havası kamuoyuna hâkim olmuş ve ilk olarak Kıbrıs Rum çetelerini finanse ederek Türk devletinin çıkarlarına aykırı davranmakla itham edilen "İstanbul Helen Birliği"nin mensuplarına zarar vermeye başlamıştı.¹⁴

Böylelikle 1955'teki o korku dolu geceden üç yıl sonra, görüştüğümüz dört kişi önemli bir olayla daha baş etmek zorunda kaldılar: babalarını hapiste ziyaret etmek ve onun sekiz gün sonra sınır dışı edilmesine tanık olmak. Babasının tutulduğu yere gittiğinde gördüklerini Vasilya şöyle anlatıyor: "Babamı ve arkadaşlarını ağır suç işlemiş insanlarla aynı yere koymuşlardı. Boyunları ve ayakları birbirine zincirlenmişti. Galiba 22-23 gün içeride kaldılar, tam hatırlamıyorum. (...) 26 Ekim'de, yani Aziz Andrea yortusunun olduğu gün, babamı serbest bıraktılar. Tarihi çok iyi hatırlıyorum çünkü serbest bırakılan "Birlik" mensupları içinde Andrea isimli bir rahip de vardı. Eve döndükten sonra babam az zamanımız olduğunu ve gitmemiz gerektiğini söyledi. Anneme, biz ve çocuklar için burada artık bir gelecek yok, diyordu." Aileden ilk ayrılan, sınır dışı kararına tabi tutulan babası olmuş, birkaç ay sonra eşi ve oğulları Nikos da Atina'ya, onun yanına gitmişler. 25 Eylül 1959 günü ise büyükannesiyile birlikte Vasilya da uçağa binerek onların yanına gitmiş. Aile Atina merkezindeki 3 Eylül Bulvarı'nda bir daire tutmuş. Amarilis, Dionisya ve diğer sürgün çocuklarının yaşadıkları da hemen hemen aynı: evlerin aranması, özel eşyalara el konulması, bitmek tükenmek bilmeyen bekleyişler, babalarının hapse atılması ve ardından sınır dışı edilmesi ve ailenin tamamının geri dönüşsüz bir yolculuğa çıkması. Bu altı olay ve altı an birbirinin ardı sıra yaşanıyor ve aileleri aslında tanımadıkları bir ülkede yeni bir hayat kurma zorunluluğuyla baş başa bırakıyor.

1964 YILINDA TÜRKİYE'DEN YÖNELEN GÖÇ AKINI KARŞISINDA BU "İLK SÜRGÜN" AİLELERİ GELENLERİ KARŞILAMAYA GİRİŞİR, ONLARA EV VE İŞ BULUR. YENİ GELENLER PALİO PHALİRO, NEA SMYRNI, KİSPELİ SEMTLERİNİ DE RUM MEKÂNLARI HALİNE GETİRİR. BU MAHALLELER, İKİ SÜRGÜN DALGASININ, GEÇMİŞTE YAŞANAN İKİ KIRILMANIN VE GERİ DÖNÜŞÜ OLMAYAN YOLCULUKLARIN TANIĞIDIR ARTIK.

1964 yılındaki toplu sürgün kararıyla yanlarına en fazla 20 kilo eşya ve 20 dolar nakit para alma izni vererek ülkeyi terk etmeye zorlananların aksine, bu "ilk sürgünler" gidişlerini kısmen organize etme, düzenli bir biçimde taşınma, hatta mülklerini satarak mal varlıklarını mümkün olduğunca yanlarında götürme imkânına sahip olmuşlar. Yine de bu insanlar kendilerini her şeyden önce *Polis*'in sakini olarak görüyor ve köklerinin bulunduğu, işlerini, insan ilişkilerini inşa ettikleri bu şehre kendilerini bağlı hissediyor. Gidişleri her şeyden önce bir kopuş, yeni bir zamansal ve mekânsal algı yaratan bir kırılma anlamına geliyor. "Bu olaylar dizisi bana damgasını vurdu. (...) Hayatım alabora oldu.", diyor Vasilya ve ekliyor: "Sürgün etmek, seni yaşadığın yerden kovmaları ve oraya bir daha asla geri dönememen anlamına geliyor. Tıpkı bugün Yunistan'dan kovulan yabancılara yapıldığı gibi. Sürgün bu demektir, seni kapı dışarı ederler, ait olduğun sınırların ötesine atarlar. Geri dönme hakkın da yoktur".

Atina'ya yerleşen bu "ilk sürgün" aileleri artık "gâvur" diye adlandırılmıyordu belki, ama onlara yeni bir isim bulunur hemen: *turkospori* (Türk tohumu). Yeni ülkelerine adaptasyon süreçleri uzun ve acılı olur. Yine de kendi aralarında bir dayanışma gelişir ve Atina'daki bazı mekânlara damgalarını vurmaya başlarlar: Patissia, Aharnon, Amerika Meydanı gibi mahalleler Rumların yerleştiği ve yeniden yarattığı mekânlara dönüşür. 1964 yılında Türkiye'den yönelen göç akını karşısında bu "ilk sürgün" aileleri gelenleri karşılamaya girer, onlara ev ve iş bulur. Yeni gelenler Palio Phaliro, Nea Smyrni, Kispeli semtlerini de Rum mekânları haline getirir. Bu mahalleler, iki sürgün dalgasının, geçmişte yaşanan iki kırılmanın ve geri dönüşü olmayan yolculukların tanığıdır artık.

Notlar

- 1 Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul, İletişim, 2006.
- 2 Bu ilk aşama 1922 yılında yüz binlerce Rum'un ülkeyi terk etmesi anlamına geliyor (Bozarslan, 2005/4: 101-112). 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması, Türkiye'deki (İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada hariç) 1.500.000 Rum'un ve Yunanistan'daki (Batı Trakya hariç) 500.000 Müslüman'ın karşılıklı olarak göç ettirilmesini hükme bağlayarak bir etnik temizliğe yol açtı. Bu mübadele neticesinde Anadolu Ortodoksluğu son buldu ve hem Türkiye'de, hem de Yunanistan'da köklü etnik (nüfusun homojenleşmesi) ve sosyal (maddi zorluklar çeken kalabalık bir göçmen grubunun gelmesi) sorunlar yarattı. Sahip oldukları "établi" (yerleşik) statüsü sayesinde mübadeleden kurtulan İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada Rumlarının o tarihteki nüfusu ise yaklaşık 150.000 idi.
- 3 1920'li ve 1930'lu yıllarda iki kısıtlayıcı uygulama ortaya çıktı: bazı kurumlarda çalışan gayrimüslimler işten atıldı ve ardından bir takım serbest meslekleri icra etmeleri "yeterli Türkçe bilmeme" gerekçesiyle yasaklandı, ki "Vatandaş Türkçe Konuş!" Kampanyası da bu döneme denk gelir. 1941 yılında "Yirmi Kura Askerlik" olarak adlandırılan uygulama çerçevesinde 20 ile 40 yaş arası tüm gayrimüslim erkekler askere alındı; ama onlara silah teslim edilmeyip yol inşaatı gibi kamu hizmetlerinde kullanıldılar (Akgönül, 2001:53), (Bali, 1998). 11 Kasım 1942 günü TBMM tarafından 4305 sayılı "Varlık Vergisi" kanunu kabul edildi. Bu kanuna göre mükelleflerin ödeyeceği vergi miktarı, ait oldukları gruba göre hesaplanıyordu: M (Müslümanlar), D (Selanik Dönmeleri), E (Yabancılar), GM (Gayrimüslimler). Buna göre toplanan vergi miktarının büyük bir kısmını yabancılar ve gayrimüslim Türk vatandaşları karşıladı: "Vergi mükellefi olarak tespit edilen 61.673 kişinin sadece dörtte biri Müslümandı ve onlara da zaten büyük kolaylıklar gösterildi" (Bozarslan, 2007:48).
- 4 1955'ten itibaren 1964'e kadar her yıl İstanbulluların yaklaşık 10'u şehri terk etti (Güven, 2006: 14). Bu göç sadece Yunan uyruklular değil, Türk vatandaşı Rumlar arasında da yaşandı ve malını mülkünü satıp Yunanistan'a yerleşenlerin sayısı her yıl arttı. Ülkeyi terk edenlerin bir kısmı ise Yunanistan yerine Avustralya, Kanada ve ABD'ye göç etti (Alexandris, 1992: 270).
- 5 Görüşmeciler bu ifadeyi bizzat babalarından duyduklarını ifade ediyor.
- 6 Atina'daki Sürgünleri Derneği'nin arşivlerine bakıldığında ve 1955-1963 yılları arasında derneğe kaydolanlar incelendiğinde, bu kişilerin isimlerine, medeni durumlarına, Atina'daki adreslerine, pasaport numaralarına ve sınır dışı edilme tarihlerine ulaşmak mümkündür. Ayrıca bu kişilerin Türkiye'de bıraktıkları tüm taşınır ve taşınmaz mallar da listelenmiştir.
- 7 Görüşülen kişilerin isimleri, sosyolojik araştırmalarda geçerli olan "anonimlik" kuralı gereği değiştirilmiştir: "Görüşülen kişi ve olayların geçtiği mekanları önceden bilmeyen bir kişi, görüşülenleri bu metin sayesinde bulamamalıdır" (Beaud, Weber, 1997:116-117).

- 8 *Le Problème des générations*, [1928], (1990), (Kuşaklar Sorunu) isimli eserinde Karl Mannheim, kuşaklar sosyolojisinin teorik temellerini ifade etmekte ve üç anahtar kavram üzerinde durmaktadır: "kuşak durumu" (sosyal çevreyi belirleyen farklı güçler), "kuşak topluluğu" (bir sosyal ortamı, yani ortak sosyal ve entelektüel zemini paylaşan bir grup bireyden oluşan topluluk) ve "kuşak birliği" (belirgin bir tarihsel olayı, farklı deneyimler halinde yaşamış olsalar da paylaşma durumu).
- 9 Büyükkada dışında.
- 10 Resmi kaynaklar tükendiğinde ya da inandırıcılığını yitirdiğinde dedikodular önemli bir gayriresmi bilgi kaynağı haline gelmekte (Shibutani Tamotsu, 1966), ada halkının yaşadığı belirsizliği ve güvensizliği arttırmaktadır.
- 11 Stratis Miriviliş, D. Zakintinos et Konstantin Ztatos gibi tanınmış isimler bu kapsamda konferanslar vermeye davet edilmişlerdi (Alexandris, 1983, 1992: 272).
- 12 Bu durum özellikle Eylül 1955 olayları sırasında sık sık yaşanmıştır.
- 13 Konuyla ilgili olarak Etienne Copeaux'nun kaleme aldığı Giriş bölümüne göz atılabilir, Claire Mauss-Copeaux, *Taksim! Chypre divisée, 1964-2005*, Lyon, Adelsa, 2005.
- 14 İstanbul Helen Birliği'nin adında geçen "birlik" (Yn. *enosis*) kelimesi zihinleri karıştırmaya yeterliydi, zira Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs adasını Yunanistan'la birleştirme projesinin adı da "*enosis*" adını taşımaktaydı.

Kaynakça

- Abdelmalek Sayad, *La double absence. Des illusions de l'émigré aux souffrances de l'immigré*, Paris, Le Seuil, coll. "Liber", 1999.
- Alexis Alexandris, *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish relations (1918-1974)*, Athènes, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, 1992.
- Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul, İletişim, 2006.
- Etienne Copeaux, Claire Mauss-Copeaux, *Taksim! Chypre divisée, 1964-2005*, Lyon, Adelsa, 2005.
- Hamit Bozarslan, "Les minorités en Turquie", *Pouvoirs* 115, ss. 101-112, 2005.
- Hamit Bozarslan, "Structures de pouvoir, coercition et violence en Turquie républicaine", in Semih Vaner (ed.), *La Turquie*, Paris, Fayard, ss.225-249, 2005.
- Hamit Bozarslan, *Histoire de la Turquie contemporaine*, Paris, La Découverte collection Repères, [2004], 2007.
- Karl Mannheim *Le Problème des générations*, Paris, Nathan, [1928], 1990.
- Marc Devriese, "Approche sociologique de la génération", *Vingtième siècle. Revue d'histoire: La génération*, Presses de Sciences Po, n°22, Nisan-Haziran 1989, ss. 11-16.
- Nikos Sigalas, Alexandre Toumarkine, "Ingénierie démographique, génocide, nettoyage ethnique. Les paradigmes dominants pour l'étude de la violence sur les populations minoritaires en Turquie et dans les Balkans", *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue n°7, Demographic Engineering - part I, 2008/2009.
- Rıfat Bali, "Cumhuriyet döneminde azınlıklar politikası", *Birikim*, 115, 1998, ss.80-90.
- Rıfat Bali, *L'Affaire Impôt sur la fortune (Varlık Vergisi)*, Libra, İstanbul, 2010.
- Samim Akgönül, *Les Grecs de Turquie. Processus d'extinction d'une minorité de l'âge de l'Etat-nation à l'âge de la mondialisation (1923-2001)*, L'Harmattan, Academia Bruylant, 2004.
- Stéphane Beaud, Florence Weber, *Guide de l'enquête de terrain*, Paris, La Découverte, 1997.
- Tamotsu Shibutani, *Improvised news: a sociological study of rumor*, Indianapolis, Bobbs-Meril Educational Publ., 1966.
- Volkoff Vladimir, *Petite histoire de la désinformation. Du cheval de Troie à Internet*, Paris, Le Rocher, 1999.

İstanbul'u aramıyorum. Diğer arkadaşlarla konuşurken diyorlar ki "Aman, sen İstanbul'u sevmiyorsun". Ben İstanbul'u seviyorum çünkü doğduğum yer. Fakat "Ah İstanbul'a gideyim," demiyorum. Senede bir defa geliyorum ama başka bir yere gitsem daha memnun olurum. O kadar sevdiğim bir yeri içimden çıkardım.

ELİZAVET KATANOU / Atina

Bazıları o kadar gitmeye hazırlıklı değildi ki "Biz nasılsa geleceğiz," deyip buzdolabını bile fişte bıraktılar. Evini kapatıp gidenlerden iki tanesi anneme getirip anahtarlarını verdi. "Tekrar döneceğiz, sende dursun. Ama uzarsa iş, fişi çekersin, yemekleri çıkarırsın, kedilere verirsin..."

AHMET TANRIVERDİ / İstanbul

Uzun yıllar her doğan Rum bu konulardan dolayı siyaseten borçlıydu. Kendi göğsünde ve sırtında ağır yükler vardı, tabelaları vardı. Kıbrıs sorunu, mütekabiliyet sorunu, Lozan, '64, '55, İstanbul işgal kuvvetlerinin anlayışı, ta gidersiniz Mora Yarımadası isyanına kadar, bütün bütün bu kusurları, hakikaten tarihin yazdığı bütün bu yükleri Rum nüfusuna doğar doğmaz taşıma mükellefiyeti verildi.

LAKI VİNGAS / İstanbul

Babam muhasebeciydi, 100 tane büyük müşterisi vardı. Çok para kazanıyordu. 4. Şube'nin müdürü arkadaşığıydı. Diyordu ki "Hristo, gel değıştireyim senin tebaanı, kal burada. Niye gidiyorsun?" Babam da "Yok ya, ben gidiyorum, 1 aya geri döneceğim," diye düşünüyordu. Aklına gelmiyordu Türkiye'ye giremeyeceğı...

PERIKLİS PASHALİDİS / Atina

KIBRIS MESELESİNİN REHİNELERİ: *Basının gözüyle 1964 sürgünleri*

Doç. Dr. Ceren Sözeri
Galatasaray Üniversitesi

1 1964 yılı Kıbrıs meselesinin hemen her gün gazetelerin manşetlerinde yer aldığı, toplumda yükselen milliyetçiliğin gazeteler yoluyla da kışkırtıldığı gözlemlendiği bir yıl olmuştur. Bu çalışmada dönemin hükümetinin Kıbrıs konusunda Yunanistan'ı çözüme zorlamak için bir yöntem olarak kullandığı İkame, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nın iptali ve akabinde Yunan uyruklu Rumların sınır dışı edilişinin ülkenin ana akım gazetelerinde nasıl haberleştirildiği incelenmiştir. Araştırmada esas olarak ülkede o dönem en fazla satan, ana akım kabul edilebilecek, merkez sağ ve sol ideolojiyi temsil eden *Akşam*, *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazeteleri taramış, bu gazetelerin 1964 yılında ilk sayfalarında yer alan sürgünlere ilişkin haberler ele alınmıştır. Analizde yöntem olarak içerik analizi yöntemi benimsenmiş ek olarak içeriklerin söylemi "eleştirel söylem analizi" yöntemiyle ancak araştırma süresinin kısıtlılığı nedeniyle daha çok makro yapısal özellikleri yani başlık, alt başlıklar, spot paragrafları ve giriş cümleleri yönünden analiz edilmiştir.

Öncelikle dönem gazetelerinin Kıbrıs konusundaki tutumlarına da değinmek gerekmektedir. *Akşam*, *Tercüman*, *Hürriyet* gibi daha sağda yer alan gazetelerden *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gibi Türkiye siyaseti çerçevesinde daha merkez sola kayan gazetelere kadar hemen tüm gazetelerin Kıbrıs meselesini bir milli mesele olarak gördüğü açıkça gözlenmiştir. Gazeteler bu milli meseleye yayın politikalarını hükümetin politikalarıyla özdeşleştirerek sahip çıkmış, özellikle dış politika söylemlerini "biz" gizli öznesi ve militarist bir dille

haberleştirmekten kaçınmamışlardır.

Hükümetin Kıbrıs konusunda aldığı tüm idari ve askeri tedbirleri destekleyen gazeteler, konuyla ilgili düzenlenen milliyetçi hatta bazen ırkçı gösterileri ya da kampanyaları da genelleştirerek ilk sayfadan duyurmayı tercih etmiştir. Örneğin bir ilde düzenlenen bir protestoda dile getirilen sloganlar herkesin beklentisi, milliyetçi gençlerin düzenlediği ırkçı bir kampanya da (tüm) 'gençlerin talebi' olarak haberleştirilmiştir. Bu sırada yaşanan şiddet olayları ya da hedef alınanların yaşadığı sıkıntılar 'milli mesele' uğruna göz ardı edilmiştir:

Azınlıklar da baskı altında

Her ne kadar yürürlüğe konan politika yalnızca Türkiye'de ikamet eden Yunan uyruklu Rumları ilgilendiriyor gibi gözükse de uygulamada kapsam daha da genişletilmiş Rum azınlık okullarına hatta Patrikhane'nin istimlâk edilme yoluyla ortadan kaldırılması tartışmalarına kadar uzanmıştır. Bu durum da gazeteler tarafından hiçbir şekilde sorgulanmamış, aksine ortada somut bir delil olmamasına rağmen hedeftekilerin suçlu olduğu kanıt-

GAZETELER BU MİLLÎ MESELEYE
YAYIN POLİTİKALARINI HÜKÜMETİN
POLİTİKALARIYLA ÖZDEŞLEŞTİREREK
SAHİP ÇIKMIŞ, ÖZELLİKLE DIŞ
POLİTİKA SÖYLEMLERİNİ "BİZ" GİZLİ
ÖZNESİ VE MİLİTARİST BİR DİLLE
HABERLEŞTİRMekten KAÇINMAMIŞLARDIR.

lanma gayretiyle haberler yayımlandığı dikkat çekmiştir. Suçlamalarda çoğunlukla resmi yetkililer kaynak olarak gösterilmiş, suçlananların kendilerini savunma haklarının olmayışları garipsenmemiş ve dolayısıyla onların savunmalarına, görüşlerine yer verme gereği duyulmamıştır. Hatta bazı durumlarda

yapılan haberler izlenen politikaları aktarmanın da ötesinde kışkırtıcı nitelik taşımıştır. Patrikhaneye ilişkin tartışmaların yoğunlaşması ve Nisan ayı ortasında istimlâk edilmesinin, kaldırılmasının gündeme gelmesinin ardından faaliyetlerine bugün de yabancı olmadığı Türk Ortodoks Kilisesi'nin lideri Turgut Erenrol 7-10 Mayıs tarihleri arasında üç gün boyunca *Akşam* gazetesinde Patrikhane aleyhine bir yazı dizisi kaleme almış, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerine de demeçler vermiştir. Patrikhane'nin istimlâk edilmesi, kaldırılması tartışmaları Yunanistan'da da yankı bulmuş Selanik Şehir Meclisi bu tehdide başka bir tehditle cevap vermiştir. Ancak gazeteler açısından bu cevap kabul edilemez niteliktedir ve söylemde kışkırtıcılığın dozu artırılmıştır, bu arada haber başlıklarında bu tehdide yol açan istimlâk kararının gizlenme gayreti dikkat çekicidir:

"Yunanlılar'da Atatürk'ün Selanikte'ki evini yıkacak" (*Hürriyet*, 29 Nisan 1964)

"Patrikhane istimlâk edilirse" (üst başlık, küçük puntuyla yazılmış) "Yunanlılar Atatürk'ün doğduğu evi yıkacaklar" (başlık), (*Milliyet*, 29 Nisan 1964)

Gazetelerde 1964 sürgünüyle ilgili olarak çıkan haberler

"Selanik Şehir Meclisi, Patrikhane istimlak edilirse, Ata'nın evini yıkmak kararı aldı" (üst başlık), ismi verilmeyen Ankaralı bir yetkilinin sözleri manşete taşınmış "Dünyayı Yunanistan'ın başına yıkarsız" (Akşam, 29 Nisan 1964)

Sorgulayan değil yargılayan basın

Her ne kadar yasanın iptali sonucunda sürgünlere ilişkin kararname 16 Eylül'de yürürlüğe girecekse de uygulama Mart ayı bitmeden başlamıştır. Takip eden süre içinde sürgün haberlerinin hemen tümünde benzer kalıpların kullanıldığı dikkat çekmiştir: "zararlı faaliyetleri bulunduğu tespit edilen" (Cumhuriyet, 1 Nisan 1964), "faaliyetleri kanuna aykırı görülen" (Hürriyet, 27 Mart 1964) ve en somut şekliyle "bazı yardım cemiyetleriyle ilgileri görülen" (Akşam, 28 Mart 1964)... Haklarında yurt dışına çıkarılma kararı verilen kişilerin bazılarının ailelerinin burada olduğu, işlerini eşlerine, akrabalarına devretmek

durumunda kaldıkları gibi hüznü hikâyeler de haberlerde yer almış ancak gazeteler son noktada sürgün edilenlerin suçlu olduklarına dair kanıyı güçlendirici yorumlar eklemeyi ihmal etmemişlerdir. Bununla birlikte izlenen dönem süresince gündelik yaşam içerisinde Rumların karışmış olduğu suçları konu alan haberlerin ilk sayfalarda yer bulduğu da dikkat çekmiştir. Hemen her gün rastlanan cinayet, hırsızlık, sahtekârlık konularını içeren haberlerde suçu işleyen ya da karışanın Rum olması halinde bu durum mutlaka başlıkta ve spotta belirtilmiştir.

Sonuç

Bir dış politika aracı olarak bir yılda binlerce Rumun sürgün edişi ve yine binlerce Rumun gerek korku gerekse sürgün edilenlerle ailevi bağları sebebiyle ülkeden ayrılışı, kalanların yaşadığı baskılar, ülke tarihinde azınlıkları hedef alan sindirme politikaları arasında yerini almıştır. Bu uygulamanın ve yol açtığı sorunların gazetelerde yer alış biçimi ise ülkede özgür, sorgulayan, eleştiren kısaca dördüncü kuvvet işlevini yerine getiren bir basın ol-maması durumunda hak ihlallerinin nasıl örtbas edildiğinin görülmesi açısından önem-lidir. Bir başka deyişle 1964 yılında Rumların dış politikanın rehineleri olarak görülmeleri yalnızca iç ve dış politika açısından değil basının devlet politikalarını sahiplen-işi, bu uğur-da kamusal işlevini göz ardı edişi açısından da Türkiye tarihinde kara bir leke olarak yerini almıştır.

Notlar

- 1 Haberdeki imla gazetede yer aldığı şekliyle verilmiş, düzeltme yapılmamıştır.

4. Şube o zamanlarda Sirkeci'deydi, tam istasyonun karşısında. Orada parmak izlerini alıp mahkum gibi fotoğraflarını çekip onlara bir kağıt veriyorlardı. Ve orada yaptıkları suç önceden yazılmıştı ve onlara zorla imzalatıp bir hafta içinde sınır dışı ediliyorlardı. Ayakkabı tamircisi babamın suçu, o kağıtta yazdıklarına göre, İsviçre'ye para kaçırmaktı ve bu paralar Kıbrıs'a yardım için gidiyordu.

STATHIS ARVANİTIS / Atina

Bir arkadaşım, Fedon Menegakis, Gümüşsuyu'nda çalışıyordu. Dedim "Sen ne arıyorsun burada, niye gitmedin işe?" "Sorma," dedi; "benim babam Yunan tebaalıymış." "Ne demek o?" dedim. "Benim babam Yunan tebaalıymış. Bir kağıt geldi, 12 saat içinde gitmemiz lazım." "Nereye gitmeniz lazım?" "Yunanistan'a..."

NIKO KATAKUZİNO / İstanbul

**Burgazada'da idik. Babam iskeleye
gazete almaya gitti. Dönerken elini
sallıyordu, "Hey!" diyordu, "Güle güle...
Gidiyorum." Nereye? Hudut dışı... Zor
bir gündü, çok zor...**

MARGARITA LUDARU / Atina

**Günümüze geliyoruz, 2 binden daha az kişi, 17 milyonu
geçen bir İstanbul'da kalakalıyor. Bunlar şimdi kalsa ne olur,
kalmasa ne olur? Gaspettiğin, ellerinden aldığın malları geri
versen ne olur, vermesen ne olur? Ben bu iadeler için kimseye
teşekkür etmiyorum. Bunları iade etmek adil bir olay, bana
harap halde gayrimenkul kazandırıyor ama esasında Türkiye
sıfırlanmış olan itibarını ihya edebiliyor. Bunları kabul
ettiğim için bana teşekkür etmeleri gerekir. Aldıkları duruma
getirerek bana iade etmeleri gerekir.**

MIHAIL VASILİADİS / İstanbul

Rahatsızlıklarına bakılmaksızın sınır dışı edilen Yunan uyruklu Rumlardan biri

1964'TE İSTANBULLU RUMLARIN TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMESİ

Bu Uygulamanın Onların Sosyal Psikolojisinde Yaratdığı Etkiler

Prof. Dr. Nikolaos Uzunoğlu

İstanbul Rumların Evrensel Federasyonu Başkanı

Özellikle 60'lı yıllarda İstanbul Rum cemaatinin temelini oluşturan ailelerin aşığı yukarı 40 yaşlarında olan reisleri, 1941-44 yılları arasında yaşanan yirmi yaş (18-45) akseri çalışma kampalarına sevk edilmesi ve merhamet tanımayan Varlık Vergisi uygulanırken 20'li yaşlarındaydılar. 30'lu yaşlarına geldiklerinde 6-7 Eylül 1955'te gerçekleşen Pogrom'u yaşadılar. Kolay anlaşılıyor ki 60'lı yılların başlarında İstanbul Rum cemaati, ağır yaralar taşıyan bir cemaatti. Yaşadığı bu korkunç olayların kâbusları hâlâ canlıyken, cemaatin kendini toparlamakta gösterdiği çabalar ve her şeye yeniden başlama gayreti son derece etkileyicidir. 4-5 yıl içerisinde tahrip edilen 65 kilisenin tümü, ve zarar gören okul, dernek binası, mezarlık gibi bir çok kurum sadece Rum cemaatinin kendi gayretleri ve malî desteğiyle onarıldı. Türk Devleti'nin verdiği tazminatın sembolik miktarda olduğu göz önüne alınırsa, 1955-63 yılları arasında cemaatin ne kadar büyük bir gayret sarf ettiğini anlamak zor değildir. 6-7 Eylül olaylarının geride bıraktığı hasarlara ve maliyenin düşmanca yaklaşımına rağmen, Rumların ellerinde bulunan ticarî müesseseler ayakta kalmayı, tekrar üretime geçmeyi başardılar. 1955-1963 yılları arasındaki göç oranının düşük olması (%10), sadece Yunanistan'ın iç savaştan yeni çıkmış olması dolayısıyla çekici bir iskân seçeneği oluşturmamasıyla bağlantılı değildir. Bunun sebebi cemaatin gelenekleriyle olan kuvvetli bağları, Ekümenik Patrikhane'nin çabaları ve en önemlisi insanların doğdukları topraklara olan büyük sevgisiydi. Ayrıca dikkati çeken bir şey daha var. Gerek cemaatin liselerine, gerek

üniversitelere girenlerin sayısında büyük bir artış göze çarpar. Demek oluyor ki zorlukların yıldırmadığı Rum cemaati, aslında hiç de güvenli olmayan geleceği için hazırlıklı olmaya çalıştı, diplomalar ve beceriler elde ederek muhtemel bir zoraki göç durumunda hayatta kalabilmenin zeminini yarattı.

DEVAMLİ UYGULANAN BASKILARA RAĞMEN RUM CEMAATİ 1963'E KADAR SOSYAL BÜTÜNLÜĞÜNÜ KORUDU. ANCAK RUMLARIN ANLAMADIĞI BİR NOKTA VARDI. BÜTÜN BU BASKILARIN VE TOPRAKLARINDAN KOVULMA TEŞEBBÜSLERİNİN ARDINDAKİ, İSMET İNÖNÜ GİBİ TÜRK DEVLETİ'NİN İLERİ GELENLERİNDEN BAZILARININ ŞAHSİ DÜŞMANLIĞI DEĞİL, 1908'DEN İTİBAREN UYGULANMAYA BAŞLAYAN, 1923'TE İSE YÜZEYSEL BİR DEĞİŞİME UĞRAYAN DEVLET POLİTİKASIYDI.

Devamlı uygulanan baskılara rağmen Rum cemaati 1963'e kadar sosyal bütünlüğünü korudu. Ancak Rumların anlamadığı bir nokta vardı. Bütün bu baskıların ve topraklarından kovulma teşebbüslerinin ardında, İsmet İnönü gibi Türk Devleti'nin ileri gelenlerinden bazılarının şahsî düşmanlığı değil, 1908'den itibaren uygulanmaya başlayan, 1923'te ise yüzeysel bir değişime uğrayan devlet politikasıydı. Devletin 1923'ten sonra sistemli bir şekilde tarihi saptırma politikası, 1914-24 dönemini yakından yaşayanların bile beynini tam olarak "yıkayamadıysa" da onları korkutmayı başarıp sonraki nesillere yaşadıklarını aktarmamalarını, başka bir değişle susmalarını sağladı. Bu durumda, bu sosyal yapının yok edilmesine karşı çıkacak hiçbir kuvvet mevcut değildi. Bunu sağlamanın en iyi yolu da Rumları doğdukları topraklardan kovmaktır. Böylece, Rumları ve diğer "yabancı cemaatleri" vücuttan ameliyatla çıkarılması gereken bir "ur" gibi gören Jöntürkler Komitesi'nin plânı başarıya ulaşacaktı. Yunanistan'ın da ihmali neticesinde, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın bir parçası olan Nüfus Mübadelesi'nden muaf tutulan İstanbul'da yaşayan Yunan vatandaşlarının muallakta kalan durumları bunu sağlamak üzere değerlendirildi.

İstanbul Rumları için 1963 yılının Yılbaşı dönemi, yaşadıkları baskı ve katı şiddet açısından 1896 yılının Ağustos ayını hatırlatıyordu. Hayatlarının tehdit altında kaldığını Devlet görmezden geliyor, yurttaşlarını korumak için hiçbir girişimde bulunmuyordu. Kıbrıs meselesinin yarattığı gerginlik Rum cemaatine bir kan davası şeklinde yansımaktaydı. 1964 yılının Ocak-Şubat aylarında Kıbrıs'ta iki cemaat arasında olup bitenlerle hiçbir ilişkisi olmayan İstanbul Rum cemaatini "kötünün sebebi" gösterme çabaları başladı. Bu 60 günlük süreç içerisinde İstanbul Rumlarına karşı düşmanca bir atmosfer yaratıldı ve psikolojik açıdan yıpratılmaları sağlandı. 16 Mart 1964'te Yunan vatandaşlarının sınır dışı edilmeleri kararlaştırılınca, Rum cemaatinde büyük bir telaş baş gösterdi ve toplu bir göç paniği yaşandı.

Dönem gazetelerinde Varlık Vergisi'yle ilgili çıkan haberlerden...

12 ay içerisinde İstanbul'daki Rum nüfusu 90.000'den 30.000'e inerken Türkiye esaslı hiçbir tepkiye maruz kalmadı.

Temel insan haklarının bu toplu ihlâlinin, mağdurların psikolojisinde çok yanlı etkileri oldu. Bunların birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

- 18 yaşından küçük olanlarda psikolojik travmalar daha hafif görünüyor. Bu bir bakıma ana dillerini serbestçe kullanabildikleri bir ortamda yaşamalarıyla bağlantılıdır. Bunun yanı sıra sıkı aile bağları da travmanın azalmasına yardımcı oldu. İç savaştan yeni çıkmış Yunanistan'ın okul ortamı, onları kökenlerini unutmaya ya da gizli tutmaya yönlendirdi. Ulus devlet formülüne uymayan herhangi bir şeyin dile getirilmesi, hem de "müttefik Nato üyesi" bir ülkeye karşı söz etmek olduğunda tehlikeli olarak nitelendirilebilirdi. Bu çocuklar 30, 40 ve de 50 yaşlarına geldiklerinde, topraklarından kovulmanın onlarda bıraktığı izler, kişisel tecrübeleri doğrultusunda değişik görülüyor. Orada yaşadıkları çocukluk yıllarını tamamen unutmaktan, büyük bir nostaljiyle hatırlamaya kadar çelişkili tepkilere rastlamak mümkün. Bunların çoğu, zamanla orada neler olduğunu düşünmeğe ve harekete geçmeğe başlarlar.
- 18-50 yaşları arasında olanlar, genelde Türkleri medeniyeten uzak bir millet olarak gördüklerinden artık İstanbul'da yaşamıyor olmalarını bir şans olarak değerlendirirler. Ayakta kalma mücadelesinde olduklarından, doğdukları yerle ilgili herhangi bir anıyı yaşatmanın anlamsız olduğuna inanırlar. Türklerle hiçbir anlaşmanın mümkün olmadığına inandıklarından geriye bakmadan, yalnız geleceği düşünmeye çalışırlar.
- En ağır travmalar 50 yaşından büyük olanlarda rastlanır. Özellikle kadınların sosyal hayattan uzaklaştıkları, büyük bir bölümünün de ruhsal bunalım geçirdiği görülür. Tıbbî açıdan diğer nüfusla kıyaslandığında depresyon geçirenlerin sayısı çok daha yüksektir. Erkeklerde de buna benzer ruh sarsıntıları görünür, ancak bunların biraz daha küçük çapta olduklarını diyebiliriz. Bu insanların hayatı telâfi edilemeyecek şekilde sarsıldı ve aralarında en trajik vakalar, hayatlarına kendi elleriyle son verenlerdir. İntiharın sosyal bir tabu olması itibarıyla, bu şekilde hayatlarına son verenlerin sayısını tam olarak bilmemiz pek mümkün değil, buna rağmen sayılarının 20'den fazla oldukları düşünülmüyor.

**Bizim oturduğumuz semtte Feriköy İlkokulu vardı.
Rum İlkokulu. 5. sınıfta bir çocuk var, babası Yunan
tebaalı, annesi Türk tebaalı. Çocuk babasının
tabiiyetini almış. İnanın dersten çıkardılar çocuğu,
götürdüler; babasıyla beraber, zararlı faaliyetten
dolayı sınırışı ettiler. Olacak gibi değil.**

BARBA YORGO / İmroz

**Burada açık cezaevi kuruldu, Marmara adalarından
İmralı'dan galiba ağır cezalı kişiler adaya getirildi,
serbest bırakıldı. İlk günler çok feciydi. Herkes ne
yapacağını şaşırmıştı. Bunlar eve giriyorlardı. Adam
vuruyorlardı, yapmadıkları bir kötülük kalmamıştı.**

DIMITRI ZORLOS / İmroz

Atina'daki Heybeliadalılar Derneği ve duvarlarında yaşatılan İstanbul hatıraları

ATİNA'DA RUM KALMAK

Yrd. Doç. Dr. Hakan Yücel

Galatasaray Üniversitesi

Süheyla Yıldız

Galatasaray Üniversitesi doktora öğrencisi

Türkiye'nin uluslaşma serüveni içinde "Türk" olarak görülmeyen unsurlar özellikle de Rumlar, dışlanmak, aşağılanmak ve kovulmakla sınandılar. 2013'ün son günlerinde Atina'da gerçekleştirdiğimiz saha araştırmasıyla 1964'ün, kapanması mümkün olmayan bir yaranın tarihi olarak önemini, İstanbul'un son sürgünleriyle kısa ama yoğun bir süreçte deneyimledik. İstanbul, hem İstanbul'da hem Atina'da *Polites* [İstanbullu] olarak kalmayı başaran bu insanların büyük bir özlemle ve de aynı zamanda hüznle andıkları memleketleri.

Terk etmedik, sabrettik, kovulduk

Çünkü onlar, kimliklerinin temelini oluşturan mekandan 1964 yılında, 6-7 Eylül olayları ile 1964 Sürgünü arasındaki karanlık dönemde ya da sonrasında koparıldılar. Hiçbir zaman terk ettik demeyen ve zaten zihinlerinde de yurtlarını terk etmemiş olan bu son sürgünler, yoğun kırgınlıkları ve derin hüznleriyle "kovulduk" sözünü hep yinelediler. Onları yurdundan eden, kendilerinden bağımsız yürüyen ama "içimizdeki yabancılar" olarak bedelini ödedikleri siyasal konjonktüdü. Atina'daki ilk günümüzde, 1964'de, daha 18 yaşında bir genç kızken çok sevdiği mahallesi Tarlabası'nı ve gelecek hayallerini birkaç gün içinde terke zorlanan kukla sanatçısı (kendi deyişiyle kukla doktoru) İrini "Aman bu Kıbrıs aman!" demişti bize. İrini yanında hala sakladığı ilk kuklası "Sarıklı Medrese Hocası"nı getirmişti, sonra onun yanına

Atina'da yaptığı ilk kuklası "İnce Memed"i eklemişti. Şimdi bu kuklalar yüzlerce kuklayla dolu evinin en değerlileri olarak vitrindeki yerlerini koruyorlar.

İstanbul Rumluğunun tahrip sürecinin düğüm noktası 1964'tü ama Atina'da önümüze özellikle çıkan diğer tarih 1964'ün habercisi 1959 yılı sürgün kararlarıydı. Kıbrıs sorunu kaynaklı sınır dışı edilmeler daha 1950'lerin sonlarında başlamış, zengin/fakir, genç/yaşlı ayırt etmeden Yunan uyruklular keyfi olarak sınır dışına çıkartılmış. O nedenle Atina'da karşılaştığımız özellikle İstanbul özlemiyle anavatanlarından kopuk bir şekilde yaşayan "siyasi nedenlerle" "ajanlık" suçlamalarıyla sınır dışı edilen bu insanlar, çok farklı sosyal tabakalardan geliyorlardı. Hepsinin ortak noktaları, işlemedikleri bir suçun bedelini ödemiş olmalarıydı. Şimdiyse buna rağmen bambaşka bir kentte ve bambaşka bir zamanda biraz eksik de olsa, kovuldukları mekanın kimliğini, Rumluklarını yaşıyorlar. Gerçekten tüm görüşmecilerimizin belirttiği gibi Kıbrıs'ın bedelini ödeyenler onlardı, kalacaklarını umuyor ama muhtemel bir felaketten de kaygılanıyorlardı. Diyonisis o günlerden bize böyle bahsetti: "Ben İstanbul'dan tek başıma çıktım, sadece gömlek ve giyecek vardı valizimde. Böyle bir karar çıkmasaydı İstanbul'da dururduk. Aslında gönderileceğimiz de belliydi ya..."

Atina'da bir "Yunan ajanı":

"Burada Merhaba diyorum, İstanbul'da Yunancasını derdim"

Kaldığımız süre boyunca bizimle Türkçe konuşmayı tercih eden son sürgünlerimizden 82 yaşındaki eski atlet ve döşemeci Teologos'un 1959 yılında, Patriğin ve Yunan konsolosluğunun kuryeliğini yapmak suçlamasıyla sınır dışı edilişi 1964'ün sinyalinin çoktan vermişti. Kendi

halinde zanaatkârlık yapan ve herhangi bir cemiyete bile üye olmayan ama “vatana ihanet” ve “ajanlık” suçlamasıyla işkenceli bir sorgunun ardından Yunan sınır kapısına bırakılan Teologos “Yunan pasaportlular” olarak bildiklerimiz hakkında aslında bir şey bilmediğimizi hüznü yüklü görüşmemizde bize kanıtladı. Teologos hislerini bize şöyle ifade ediyor: “Ajanlık suçlamasıyla sınır dışı edildiğimden yıllarca İstanbul’a dönemedim. İstanbul için daima en iyi lafları söylüyorum burada, “pabuç” diyorum ben hala. Daima “Merhaba” diyorum burada, Türkiye’de ise Yunanca derdik merhabayı. Burada herkes Konstantinopolis der, ben İstanbul derim.” Atina’da geçirdiğimiz sürede 1964’de “gönderilen ajan Yunanlıların” aslında ne kadar “yerli” olduklarını gördük. Zaten her görüşmemizde bize söylendi: “Sınır dışı olmasaydık kesinlikle buraya gelmezdik.” Türkiye’de hayatları rahat değildi, ama her şeye rağmen memleketleri İstanbul’du...

GÖRÜŞMECİLERİN GENEL GÖRÜŞÜ
YUNANİSTAN’A HÂLÂ TAM OLARAK ALIŞAMAMIŞ
OLMALARIDIR. HRİSTO’YA GÖRE SÜRGÜNLER
ŞİMDİ RAHATLAR, MEMNUNLAR AMA BİR
HÜZÜN, BİR “GURBETLİK” HEP VAR.

Yunan tebaalı değil Polites

İstanbul’da 1964 öncesi Rumca konuşan Ortodokslar Yunanlı ve Rum olarak ayrılabilir gruplar değillerdi, hepsi *Polites*’di, İstanbulluydular. Yunan uyrukluların apar topar sınır dışı edilme kararı Türk uyrukluların ve yakın akrabalarının da göçüne neden olmuştu. Zaten 1964 sonrasındaki dönemde artan baskı ve dolayısıyla korku ortamında kalan Türkiye Rumları da hızla göç edecekti. Hristo bu göçün sıkıntılarını şöyle anlattı: “1964’ü Türkiye’de kimse bilmiyor. Bu sürgünün etkisi 6-7 Eylül olaylarından çok daha önemli bana göre. Hatta bu sürgünün kurbanı olmak zorunda kalan Türk vatandaşları Rumlar oturma izni almak gibi sorunlar yüzünden çok daha zor adapte olmuştur.”

Zor yıllar

Sürgüne maruz kalan bu insanlar aradan geçen yarım asıra rağmen sürgünü ve ardından yaşadıkları zor günleri hiç hatırlamak istemiyorlardı ama tümü nezaket gösterip sorularımızı yanıtladılar. Bazıları, örneğin Kata şanslıydı: “En azından biz şanslıydık. Çünkü eşimin akrabaları daha önceden buraya yerleşmişti ve bize yardım ettiler. Fakat yaşlılar bir buhran geçirdiler.” Yorgo’nun o günler hakkındaki anlatısı yaşanan travmanın derinliğini göstermişti bize: “1964’de çok yoksullaşanlar vardı ve hiç düzelemediler. Babamın kendisi gibi iş adamı olan bazı arkadaşları intihar etti. Zaten bunların bir kısmının ailesi İstanbul’da kalmıştı ve hiç gelmediler. Burası sürgünlere zor geldi. Bunların hepsi de iş adamı idi İstanbul’da. 40’lı yaşlarındaydılar...”

Sürgün dönemindeki travmayı Hristo, Yahudilerin 1930’larda yaşadıklarına benzetmektedir: “Her hafta listeler halinde isimler çıkıyordu. 1964 Marttan Aralık’a kadar listeler sürdü.

İrini'nin (Brindesi) sürgün esnasında yanında getirebildiği tek şey olan bebeği

Nazi Almanyası'ndaki gibi. Bir adam bilmediği bir yurda gitmek zorunda idi. Oysa onun memleketi burası değil, orasıydı. Hakikaten o insanlar geldiler ve üçüncü sınıf otel odalarında kaldılar. Çok acı bir şeydi."

1964 sürgünü olanlar ve "sıra bize gelecek mi?" korkusuyla çeşitli tarihlerde göç edenler ne göç günlerini ne de Yunanistan'a ilk geldikleri günleri, aradan geçen onlarca yıla rağmen hüzünlenmeden anlatamadılar.

20 kilodan kalanlar

Genelde ihtiyaca yönelik hazırlıklarla yola çıkan ya da yanına hiçbir şey almayan sürgünlerin bazıları o günlerde yanlarında getirdikleri birtakım eşyaları hatta -eğer alabilmişlerse- mobilyalarını hala saklamaktalar. Örneğin Kata, sürgün sonrasında arkadan yollanan mobilyalarını aradan geçen yarım asıra rağmen hala kullanmakta. İrini'nin ise getirdiği bebeği olmuş: "Bavulmda sadece bebeğim [kuklam] vardı. Zaten ben bebek doktoruyum yani kuklacı. 50 yıldır o bebek duruyor. Babam da yanında tavlasiyla gelmişti."

"Gâvurduk, Türk tohumu olduk"

İlk günlerde Yunanistan'da yaşanan ayrımcılığın bugün dahi devam ettiğini belirten görüşmeciler, aynı zamanda bu durumun onları ayrıcalıklı kıldığını özellikle belirttiler. İrini: "Bizi burada sevmediler, bizi dost gibi görmediler. Aaa bunlar geldi şimdi bizim işimizi alırlar diye düşündüler. Ama biz onlardan farklıydık. Biz Yunanca konuştuğumuz zaman cümlelerin ortasına bir Türk kelimesi atıyorduk mesela. Buradaki kadınlar ev kıyafeti ile dışarı çıkıyorlardı, biz bunu garipsiyorduk çünkü biz bakkala bile üstümüzü başımızı düzelterip gideriz. Özellikle taşralı Yunanlılar bizi kıskanıyorlardı. Atinalıların bizden daha farklı bir kültürü var. Biz onlara siz iyi yemek pişiremiyorsunuz diydük. İstanbullu Rum olmak bir ayrıcalıktır."

"İstanbul'da gâvurduk, burada Turkos poros (Türk tohumu). Neyse yavaş yavaş alıştık" olarak dile getirilen Yunanistan'daki ayrımcılık hikayeleri, onların İstanbul'da Rumluklarından dolayı maruz kaldıklarının burada da devam ettiğini gösteriyor. Yunanistan'da İstanbullu Rum olmayı bir ayrıcalık olarak gören görüşmeciler özellikle yemek kültürünü yerlilere öğretmekle övünmekte, tıpkı Mübadele dönemi sürgünleri gibi. Kozmopolitliğin üzerinde sıkça duran görüşmeciler, bu özelliklerinin Atina'da onları kesinlikle ayırdığına düşünülmektedirler.

Atina'da İstanbul Mutfağı

Genel olarak Türkçeyi unutmayan görüşmecilerin günlük yaşamlarında bir Rumun olduğu ortamda sık olmasa da bazı Türkçe kelimeler kullanmalarını, kendilerini yerlilerden ayırtarak Rumluklarının ifadesi olduğunu düşünmektedirler. Özellikle sadece Yunan kanallarından değil Türk kanallarından da izledikleri dizilerle Türkçelerini pekiştiren görüşmeciler, Türkiye'nin güncel gelişmelerden de haberdarlar. Yunanistan'da yayınlanan Türk dizilerinin, Türklere karşı Yunan toplumunda var olan birçok önyargıyı yok ettiğini söylüyorlar. Yunanistan'da çok beğenilen *Politiki Kuzina* [İstanbul Mutfağı] filmi de 1964 sürgünlerinin

toplumdaki konumlarını etkilemiş. Tüm bu yeni gelişmeler Rumluklarını daha rahat yaşamalarını sağlıyor belki de. Arada ister istemez kullanılan Türkçe kelimeler belki de ağızdan daha rahat çıkıyor. Öte yandan yaşadıkları travmaları çocuklarına ve torunlarına bu filmin yayınından sonra, daha rahat anlatmaya başladıklarını belirten görüşmeciler aynı zamanda çocuklarını Türkçe öğrenmeleri için teşvik ettiklerini söylüyorlar. Birkaç yıldır bazı göçmen derneklerinde Türkçe kursları düzenlenmekte, zaten Türkçe öğrenmek son dönemde yükselen trend olmuş. Bu çift dilliğin devamı Rum kültürünün devamlılığına da katkı sağlıyor.

Atina'daki İstanbul

Yunanistan'da İstanbullu Rum olarak yaşam sürdürülmektedir. Onlar için İstanbullu olmanın yeri başka. İrini bu konuda şunları söylüyor; "İstanbullu Rum gibi yaşıyoruz burada. Yani "gavur" gibi yaşıyoruz!" Binlerce üyesi olan İstanbul'un farklı mahallelerinin düzenledikleri göçmen dernekleri yemekler ve eğlencelerle Rum mahallesi kültürünü Atina'da yaşıatıyorlar. Zaten İstanbullu Rumlar, Rum göçmenlerin kalabalık olduğu (Nea Smyrni [Yeni İzmir] Nea Philadelphia [Yeni Alaşehir], Paleo Faliro gibi) mahallelerde oturmayı tercih ediyorlar. Derneklerin eğlence gecelerinde hep beraber olan Rumlar, memleket şarkıları söyleyerek, yöresel danslarla geçmişteki geleneklerini devam ettirmeye, gençlere aktarmaya çalışmaktadırlar. Görüşmecilerin genel görüşü Yunanistan'a hala tam olarak alışamamış olmalarıdır. Hristo'ya göre sürgünler şimdi rahatlar, memnunlar ama bir hüznün bir "gurbetlik" hep var, Galatalı Todorı ise "45 sene sonra bile hala buraya, bunların yaşam biçimlerine alışamadım" diyor.

"Bu yara kapanmaz ama küçülebilir"

Hüzünlü hikâyeleri, zorlu yaşamları olan bu insanlar özlemle andıkları doğdukları topraklarla bağlarını koparmamak niyetindeler. Fırsat buldukça Türkiye'ye seyahat eden sürgünler sık sık "bizim hiçbir suçumuz yoktu sadece dinimiz farklıydı, bizi neden kovdular ki" demekten kendilerini alamıyorlar. Bu seyahatler hem mutluluk hem de hüznün verdiği duygusal yükü çok ağır oluyor. 1964'ün habercisi 1959'da babasının sınır dışı edilmesiyle zor günler geçirdiklerini ve memleketlerinden hiç istemeyerek kopmak zorunda kaldıklarını ifade eden Niko, küçük yaşta sürüldüğü İstanbul'a özlemle yaşadığını belirterek sözlerini şöyle tamamladı: "Yaşasın memleket, but I don't know which memleket". Yurtsuzlaştırılanların görüşmelerimizi bize açıkladıkları ortak kanaati şudur: "Bu yara kapanmaz ama sizin gibi insanlarla kurduğum temaslar yarayı zamanla küçültecektir."

"Artık konuşabiliriz"

Rum yazar Yani Vlastos Türkçede *Baba Konuşabilir Miyim?* adıyla yayınlanan kitabını Atina'daki hayatında sorunlarla karşılaştığında hep aklına gelen bir anıyla bitirir. Atina'ya geldikleri gün kenti gezmek için evden çıktıklarında beş yaşındaki kızı ona; "Baba artık [Rumca] konuşabilir miyim?" diye sorar, o da "Artık istediğin kadar konuşabilirsin" yanıtını verir.

Artık istediğimiz kadar konuşalım. Burada da, orada da...

**Bu Yunan uyrukluymuş, şu Türk
uyrukluymuş gibi bir ayrım yok
aklınızda. Biz burada kendimize
“Politis” deriz. Dünyada tek bir şehir
vardır, o da İstanbul’dur.**

ELİSAVET HARİTONİDOU KOVİ /Atina

1964'E GELİNCEYE KADAR NELER YAŞANDI?

- 1923** Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalandı.
Bu sözleşmenin maddeleri uyarınca "Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklular" mübadele edildi. İstanbul, İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada'da yaşayan Rumlar ve Batı Trakya'daki Müslümanlar mübadele dışı tutuldu.
- 1926** Ülkede faaliyet gösteren tüm yabancı şirketlere, Türkçe konuşulması ve yazışmaların Türkçe yapılması zorunluluğu getirildi.
Mübadillerin mallarıyla ilgili olarak Türk-Yunan Anlaşması imzalandı.
- 1930** Yunanistan'da yeniden iktidara gelen Eleftherios Venizelos, İstanbul ve Ankara'da resmî ziyaretlerde bulundu.
İki ülke arasında Ticaret-İkamet ve Seyrisefain Anlaşması imzalandı.
Bu anlaşma uyarınca iki ülke vatandaşlarına diğer ülkede yerleşme ve ev sahibi ülke vatandaşlarıyla aynı haklardan yararlanma imkânı tanındı.
- 1932** Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun ile bazı meslekler Türk olmayanlara yasaklandı.
Bu durum özellikle Yunan uyruklu serbest meslek sahiplerini, küçük esnafı ve sokak satıcılarını ilgilendirmekteydi.
- 1935** Türkiye'de yapılan genel seçimlerde iki Rum milletvekili meclise girdi.
Azınlık okullarına derslerin Türkçe işlenmesiyle ilgili talimat verildi.
- 1938** Bütün azınlık okullarına Türk müdür yardımcısı atama zorunluluğu getirildi.
- 1939** Azınlıkların askere alınmasıyla ilgili hükümet kararnamesi çıkarıldı.
- 1941** Azınlıklar özel birliklerde askere alındı.
20-40 yaş arası gayrimüslim erkekler kendileri için özel olarak oluşturulan taburlarda askere alındı ve aralarında Ankara'daki Gençlik Parkı'nın yapımının da bulunduğu çeşitli kamusal görevlerde çalıştı.
- 1942** Varlık Vergisi
Özellikle ticaret sektöründe faal olan gayrimüslim tüccarların gücünü kırmaya ve yok etmeye yönelik bu girişim neticesinde birçok gayrimüslim, yüksek vergi meblağlarını ödemek için evlerini ve

iş yerlerini satmak ve ticaret hayatından çekilmek durumunda kaldı. Varlık Vergisi'ni ödeyemeyen 160 kişi sürgün edilirken 1400 kişi de Aşkale'deki çalışma kamplarına yollandı.

1949 İstanbul'da Rumların hedef gösterildiği Kıbrıs Türkleri lehine gösteriler yapıldı.

1950 Kıbrıs'ta enosis lehine referandum yapıldı.

İstanbul ve İzmir'de Kıbrıs Türkleri lehine gösteriler düzenlendi.

1951 Türkiye ve Yunanistan NATO'ya eşzamanlı olarak üye oldu.

İki ülkenin NATO'ya üye olabilmek için Kore Savaşı'na asker göndermesi neticesinde, Londra'da imzalanan bir protokolle eşzamanlı olarak iki ülke NATO üyesi oldu. Sonrasında hükümet temsilcileri arasında askeri işbirliği için olduğu kadar dostane ilişkileri de ilerletmek adına görüşmeler yapıldı.

1951 Türk-Yunan Kültür Anlaşması imzalandı.

1952 Rum Eleftheri Foni ile Embros gazeteleri İstanbul'da yayınlanmaya başladı.

Türk-Yunan Dostluk Derneği kuruldu.

1954 Türk basınında Kıbrıs meselesi üzerinden Rumlara yönelik kara propaganda kampanyaları başladı.

1955 6-7 Eylül Olayları yaşandı.

Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığı haberinin tetiklediği olaylar neticesinde, başta Rumlar olmak üzere şehirdeki azınlıklara yönelik kapsamlı saldırılar yapıldı.

1957 Patrikhane'nin ülkeden atılması için basın kampanyası düzenlendi.

Türkiye Rumları bireysel olarak sınır dışı edilmeye başladı.

1958 "İstanbul Yunan Birliği", Türkiye'nin çıkarları aleyhinde faaliyet gösterdiğini belirten bir mahkeme kararı sonucu kapatıldı.

Galata Rum Kilisesi yıkıldı.

1959 Kıbrıs'ın bağımsızlığını öngören Zürih ve Londra Anlaşmaları imzalandı.

1960 Kıbrıs resmen bağımsız oldu.

1963 Kıbrıs'ta kanlı çatışmalar yaşandı.

1964 Türkiye'de Rum ve Yunan karşıtı basın kampanyaları düzenlendi.

Türk hükümeti 1930 tarihli Ticaret-Ikamet ve Seyrisefain Anlaşması'nı iptal etti.

Yunan uyruklu Rumların banka hesapları ve gayrimenkulleri bloke edildi.

Yunan uyruklu Rumlar Türkiye'den sınır dışı edildi.

